

כא (א) השיב לפניהם. להצניע טעמי הדברים (כ"ט) וכ"ח צמחיתא יכול טונין ולא יודעין
 ת"ל ואלה המשפטים וגו' כענין שנאמר אלה הראית לדעת, ע"כ. דעתם צקרא
 הראית לדעת, להורות לנו לפתע מלת לפניהם על הדעת והכוונה, ומרגומו (טו איהרער איינזיכט),
 זה מפקים מאל עם מה שפטרנו (ציתרו צללכל לחם לפני האלהים, וצמט צבי מלאה הארץ סומם
 ומפניהם), ועל כוונה זו אמר ר"ע (עירובין נ"ד) אשר חשים לפניהם שמייד להראות להם פניה,
 יעייש: (ב) לחפשי חנם. שאם חלה העבד צרכותו אינו יכול להצטעו מעות כנגד שכר צטולו או
 שכר מזונות ושכר הרפוא, לכן אמר חכם צלל מעות (רצ"ח): (ג) בגפו יצא. שאם לא היה נסוי
 מחמלה אין רבו מוסר לו שפחה כנענית (כ"ט) מרצותיו) וכתב צלל לדרך י"מ דנע"כ אין רבו
 מוסר לו אבל מלצו של עבד מותר בשפחה כנענית, ואין זה אמת מדכת הרמב"ם (פ"ג מעבדים)
 אין עבד עברי מותר בשפחה כנענית עד שחיה לו אשה ישראלית אבל אם אין לו אשה ובנים
 אין רבו מוסר לו ש"כ, ע"כ. ומשמע שדיא שאין תלוי כלום צרלון העבד, עכ"ד. ועלם היה
 מעיני הרב צלל דהך דינא פלוגתא דרבותא קדמאי אינו, דצקדושין ט"ו א' אהך דמוכר עלמו
 אין רבו מוסר לו דהך כ"ה הריעצ"א ח"ל יש אוננים שאסור ג"כ אפילו מדעמו צס"כ, וראייטם
 מעבדל דר"ם (קדושין כ"ט א') דא"ל להסוה בצרא אי אקדמתך טהרתיהו לצנך וכו' דלמינא לך זיל
 גטצ ואידען צעבד עברי ומשחרי צס"כ, דלמנא ליכא תקנתא אליבא דת"ק להכתא כותיה דמשחרי
 צס"כ עיי מקינת עלמו, דאי לא למ"ל למימר זיל גטצ, לימא ליה זיל אידען צעבד עברי, ואין
 זה נכון דא"כ מוכר עלמו למה לרך גט חירו' שהרי אין גופו קרוי ממש, ולא מלינו גט אלא
 צמקס שיש לרצ קנין אסור דומה לגט אשה שריכה גט, וצעבד כנעני לגבי קנין ממון שבו
 צהפקר קני ליה, אלא שרך גט לקנין אסור. ועוד דהא לקנין איבעי לן אליבא דת"ק מ"ט
 מוכר עלמו אינו נלעז ואלטרך לחתוי קרא למעוטי, ואם אימא דמוכר עלמו אסור צס"כ למ"ל
 קרא למעוטי מרעיה דהא קיימא לן דכל שאין לו אשה ובנים אינו נלעז, אלא ודאי כדאמנן.
 והא דר"ם לאו ראייה היא דהתם מילתא צעלמא קאמר ולאו דוקא, וכי סעלה ע"ד שיאמר לו
 ר"ם שגיטב ויעבור על לאו של תורה, שהרי אפי' צגונצ ע"מ למיינן או לשלם חטלוני כפל יש
 לאו, אלא לדומא דמילתא אמר הכי דאילו קדמי הכי הוה אמר ליה, ומסוה דהסוה בצרא היה
 עשיר ואין לו למכור עלמו נקט הכי, אבל לעולם היה שהמוכר עלמו מותר צס"כ אלא שאין רבו
 טוסה צכך, וכן דעת מורי, עכ"ל הריעצ"א. וכ"כ (צקדושין ד' כ' ע"א). צעבד עברי הנוכר ע"י
 צ"ד. וכ"כ צקדושין ס"ט, ע"כ. וצקדושין ט"ז א' (קדושין ט"ז א') צהא עבד עברי גופו קרוי.
 הנה אם ראה הרב צל"ל צענת הי"מ היא דעת הריעצ"א לא היה דומה אותו צנקל מדיוק לשון
 רמב"ם, וצאמת אין דיוק כלום, דומה צמת צסיפ' לשון ואם אין לו אשה ובנים אין רבו מוסר
 לו, ולא כתב אם אין לו אשה ובנים אסור צס"כ, יש צממעומו דצרלונו מותר. ומלמתי סכן כתב
 הרב צממנה למלך (הלכ' עבדים פ"ג ה"ד) דלשון הרמב"ם צזה משמע הכי ומשמע הכי, ע"כ: --
 דע שהרב מ"ל (שם סוף הלכה ג') הביא דעת הריעצ"א דמוכר עלמו אין רבו מוסר לו ש"כ על
 כרתו, אבל מרלון העבד מותר צס"כ, וכתב עליו ולא ידעתי מנא ליה הך דינא דמוכר עלמו מותר
 צשפחה, והגיה צ"ע. נראה צבור שלל ראה הרב רק דברי הריעצ"א צקדושין ד' כ'. וס"ט ה"ל,
 דאילו ראה דברי ריעצ"א צצדך ט"ו ה"ל עם ראיותיו הנוכחיו, לא היה מקשה מנא ליה הך
 דינא. וע"כ צמ"ל (סוף ה"ד) שתינה ע"ד הריעצ"א מהא דתנן (פ"ו דתמורה) האומר למכור הילך
 טלה זה ותלין שפחתך אלל עבדי ר"מ אומר אינו חתן ומכנים אוננים חתן, ואוקמייה צעבד
 עברי דלית ליה אשה ובנים, אלמנא דכי לית ליה אשה ובנים אסורא, וליכא למימר דשאני התם
 דהוי צע"כ של עבד ומש"ה אסורא, דכיון דהותרה לו צרלונו אין יתכן למכר דמסוה כפיית האדם
 יחסר, ולי"ע. ואינו מצינ תמיחהו, דהא זסו צאמת טעמי דר"מ שאינו חתן כיון שיש לה היחר
 צרלון העבד, כמ"ם הרמב"ם שם צפירטו ולר"מ אינו חתן לפי שהותר מכללו צשפחה כנענית.
 ע"כ ובפ"י הרב צרטרני, אונס ומכנים צבדי כיון שהרב הוהן הוה צאיסור למכור לו שפחה הוי
 חתן, אפי"ג דמלד רלון העבד עלמו מותרת אליו, מ"מ כיון דביאה זו צשצבילה נתן האתן הית
 צאיסור ספיר נאסר, והרב מהר"י כ"י כתב שם צהגתה המ"ל צשם ספר יד אליהו שפסיק לאיסור
 מנח קוסיי ה"ל. ולדעתי אין צכח קוסיי זו לדמות דעת הריעצ"א: ויצאה אשתו עמו. מי הכניסה

שמאל אלה מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי חייב צמחנות אשתו (רש"י מרצותינו בתלמוד ומכילתא) ומלשון המקרא משמע הכי, כי אם יהיה המכור צמקרא להודיענו שלא ילא העבד לזרו כלעדי אשתו, היה ראוי לתלות היליאה בעבד ולומר "ולא עם אשתו." חמנש מרתלה היליאה זה כלשון וילאה אשתו, משמעומו שעד הנה היתה גם היא צבית האדון ומוטלת עליו למחנותי, לחין לומר לעבודה, כי היא לא נמכרה אליו. ו"ל עוד דלאו מדויקא לזד נפקה לרצותינו סיוצא דמחנותי, חזל לישנא דקרא עלמו פירשוהו למחנותי, כי שרש ילא ישמש גם להולאת ממון לקניי דברים המלכרכים, כמו (מ"ז י"ג) ויליאוהו למרטי עץ וגו' ולכל אשר ילא על הבית. וכלשון הולאה המורגל ברצותינו ללרכי הבית (אויסגאצען). ונלת וילאה חף שחמונתו כפעל יחבאר כמו טס, דומה ללשון למען ייטב לך שפירושו יהיה טוב לך, והיא פעולה הנתחלעת צין פועל למחמעל (כמ"ט עכ"ט) שחא למי"ד ל"צ לא ייסק, ובאחרי מות י"ט כ"ב וחת זכר לא תשכב) ופירוש וילאה, הולאתה חתיה לה, וטעם וילאה אשתו עמו הולאו ממון המלערך לאשתו (מחנותיה וכמותה) חתיה לה סוה עם צעלה העבד (זיינע פרויא זקלל איהרע ערפאָרדערליכען אויסגאצען האצען, מיט חייט גלייך) כחיוצ האדון צמחוני העבד כן חיוצו צמחנות אשת עבדו, ונלת עמו יורה על השואה כמעט כמו, כענין עם מלכים (איוצ ג') ר"ל במלכים. עם אדם לא יגעו (תהלים ע"ג) כמו אדם. ולפי"ז קיפי" דקרא דומה לרישא, כמו דגמפו ילא חין המכוון זו על רגע היליאה לזדה, דהא כל זמן עבודתו החקר האדון להשאירו ימידי כלל אשה עד לאתו ממנו, ככה וילאה אשתו חין המכוון זו על רגע היליאה שלא תשאר אז צבית האדון, לח"כ חין יליאה זו דומה להקדום אליו, חזל כל זמן היות העבד צבית אדונו מחוייב האדון לזון חותה עד לאתו ממנו. והא דחייב האדון צמחוני' אשת עבדו, כתב הריטב"א (צמי לקדושין ד' כ"ב) חף ע"ג דהעבד עלמו חינו חייב צמחנותי' מה"ט, מ"ט כיון דתחמא דמילתא כל אדם זן ומפרכס אשתו ובניו רתה חתיה שלא יפסידו מפני מכירתו, וסיאה רכב זן ומפרכס אותן. דקיס ליה לרמונא שאילו לא נמכר היה מפרכס חותה, הלכך חייב צמחנותיהם וכמותם. עמ"ש דהר כ"ה מ"א וילא מענין: (ו) אל הרלת או אל המוחזה. לוח דשא ללות מחמא, כ"ח אונקלס והוא כפי המוקבל, (ערש"י). ומלאנו מלת או שפי' כמלת חס, כמו או נרע כי שור נגה הוא (לקמן כ"ח) כמ"ט רש"י (ויקרא ד') או הודע כמו חס הודע, והרצה או משמשין כלשון חס ואם צמקוס או, כמו חס צמנה חס חיש לא ימיה, וכן או לחיל (צמדבר ט"ו) פירש"י ואם לחיל; וטעמו אל הדלת חס אל המחזה ר"ל חס הדלת עומדת חלל המחזה (כ"ז ווילנא), ועי' רמב"ן על או צן יגח, שטען על רש"י צוה וגם חכמי המשנה ישמשו מלת או על ביאור המוקדם (זבחים ע' ע"ג) או סהמית אדם שואה לזכר צמה שאמר שבעדה זה עברה כמ"ט רש"י טס. והרמב"ם (פ"ג מעבדים) כ' מגישו אל הדלת או אל המחזה כשהן עומדים צבנין וקובח חת אזנו עד שיגיע לדלת, ומזכר ומדבריו ומקרא דהכא ידעינן דהבגשה חתיה צין דלת צין צמחזה, והרעיה שחיה דלת דוקא ולא צמחזה, ידעינן מקרא דנחת צאזנו ודלת, ח"כ קרא דלין כפשטי', ומיועב ג"כ חמיהת הראים ש"ל דלא מלינו בכל חתיה חתיה מלה לנרך הסיקס כלצד מצי' הצנחה לעלמה, ומלחית לרצוי צל"ל: ועברו לעולם. עיקר שרש עלם הונח לדעתי על כל דבר שהוא צמעמד העלוי והבגשות ממנה למעלה, ועיקר יסודו שתי חותיות על, שהוראתו דבר העומד למעלה, כמו הבצר הוקס על (ש"צ כ"ג), ומה הענין צן מי זה העלם (ש"א י"ז), ישוצ לימי עלומיו (איוצ ל"ג), ותלך העלמה (שמות צ'), ונקרא כן מעמד הנעורים שאז האדם צמעמד העלוי, לעלות ולהתפטר צטטט גופניותו מיוס אל יוס. וכן הצריאה בכללה המנלאת צפועל לעיניו דרך כלל נקראת עולם (וועלט), עד תאות גצעות עולם, ומחמת זרעות עולם, חת העולם נתן כלצס, וגם מזה מענין העלוי, כי כל הצבראים שצוה העולם יעחקו חנייד ממדרגת קטנותם אל מדרגה יותר מננה, כי הדי יסודות פשוטות נרחת העלמית ולרצעות נרות הדומס, הדומס פושט נרחתו ויתעלה ולרצס נרות העומס, והלמנח שתכלית מליאוהו להיותו ממון לכל מי הנה הוא פושט נרחתו הקטנה העוממות ויתעלה אל מדרגה יותר עליונה וחשוצה להיות חלק ואכר מן המי, והנעמ"ח צהיותו מואכל לאדם פושט נרחתו הפחותה ויתעלה להחלצס צנרות הבצר והדם שצאדם, וצאדם לרצס נרות הזרע צנת אשר שלט האדם צאדם להוליד ונעשה חדם. הנה נראה צעליל שתכלית כל הצבראים חיינה להיות עומדים צענינס שחיו צו צנת מליאוהו, חזל לחתיד יחצטלו ממליאוהו הפחותה צמדרגה ויתעלו אל מדרגה יותר עליונה וחשוצה, ולכן חף לחתיד הצריאה צמללה עולם ע"ש העל' והתעלות המכוון צו מלח צברוח ית' לא לרדת מטה חף לחתיד הצריאה צמעמדם (הסך צברוח מעלה שנקראים עומדים כמ"ט ונחתי לך מהלכים צין העומדים), (דומה לזה צמכרשצ"י (מקודי רנ"ח צ') האי עלמח עולם חקרי, עולם סליקא, דסליק עלמח חתיה לגבי עלמח עלאה) והונח טס עולם על הנלחיות (עוויגקייט), ומעשה ועד עולם, כי הוא

התעלות

ההתעלות האמתי והחשיבות שאין למעלה ממנו אל מי שזוכה אליו, ולזה הונח על שנת היוצל עולם, כי בשנת היוצל יתעלה ויחרומו כל שמות המדרגה אל מעלתו הראשונה, העצד שזה צו לחדונו, השפחה לגברתה, הנוטה לאשר נטתה צו, כולם שוים צמדנה אחת מעליתית, והתעלות אחת לכולם, ספק עיניך ורצה כי גם שאר שמות המורות על הגליות כמו סלה, עדי עד, נלח, כולם להוראות מעליתיות המקוות לאנשי מעלה בעולם הגלמי, נלח מלשון נח שהוראתו הזרות היתרה זוהר וההארה (דודי לא ודודים), כענין והשניע צלחמות נפשוך, שזכה הכפוש אל לחוה הזוהר חכות ההארה (פערקלפֿרונג), וכן גם סלה, הונח על גליות עולם הנח ע"ש יוקד ערכו וחשיבות מעלתו, ומענין לא תסולה בכתם חופיר (האָבגעשְׁאָלט), וכן גם עד על הגליות ע"ש תכשיטי הכפוש וקשוטי' שמתלכזשות צה בעולם הנח, כענין ועטותיהן צראשיהן, ומענין ותצוהי בעדי עדיים; ורחיטי לרש"ם שדעתו ג"כ כי גם עלם אשר יורה על המעמד הגעורים הוא משרש על שהנחת על העלי, והוטל צו מ"ם היאמנתיו ע"מ ללם לחם רחם; אמנם צבורות שם עולם על הברית הכללית (וועלט), ועל הגליות (עוויגקייט) דעת אחרת אחר, וסיוע לדברי מ"ם (פי"ח דפאה) אל תשיג גבול עולם אל תקרא עולם אלה עוליס, מצוחר דעתם כי גם עולם ומספיק משרש על על העלי, ודע לרש"ם פעל משרש עלם שהוראתו מחוסר הידיעה (געוהיים, פֿערהעלעגן), כמו ועלם דבר מעיני הקהל, ועלם ומעני אשה, לא תוכל להתעלם, גם כן משרש על מלשון עלי והסתלקות, כמו לפי העלות הענין דחרגונו הסתלקות, וכן מטרף בני עליה, כי מלח הצוקר נעלה העם (ש"צ צ'), העלו ומצדי למשכן קרח, כולם לשון סלוק והרחקה, ועמם נעלם שנעשה הדבר מסולק מן ההכרה והידיעה, לדבריו אלה שפיר ארז"ל זה שמי לעולם לעלם כח"צ, וכן יצ"ע תרגם והתעלמות ומסלוגן, והונח שפיר על שנת היוצל גם לעולם על גם הסתלקות כל השתעבדיות צו, וחרגונו לפי"ו (לוח ענטלאססונוגיסאחר): (f) לאמה. המשתמח תקרא אמה, והיא לרש"ם מדרגה חשובה מן השפחה, שהשפחה עלי' מוטל כל עבודות הקשות והפחותות שבצית (מלמד), והאמה אין עלי' רק עבודות הקלות וההשגחה על סדור ותקון הצית' וכן צרע"ו (כי תלח ד' רע"ו) בשמחת אית דליהי אמה, ובשמחת אית דליהי שפחה הידועה (הוימוטטער, שלייערין): (ה) אשר לא יעדה, להכניסה לו לאשה (רש"י), והכניז לא צאל"ף והקרי לו צו"ו, ושני עומים יש לו שאינו רולה ליעדה לו לאשה (רש"ם ורש"ע); ועמם יעדה לשון הזונה (ר"ש צ"ו), כמו גם יעדה (יימיה מ"ו) חרגונו ומחנה, ואונקלם ויצ"ע חרגונו יעדה יקיימנה לי', נראה שפירשוהו מלשון עד, אל לעד תזכר עון, לשון קיום הדבר והמשכחו צומן. אמנם לפי"ו השותק שהוא ענין הכוונת חסר צמקרא, כי הזונה וקיום ישנם לדברים הרבה ואינם מיוחדים לאישות דוקא, לכן נ"ל שהוא מלשון עדה שזורה על קצוץ ותצור אנשי לשיחם כאיש אחד חצרים (פֿערקליין), בעמיינע, ונחלם על שפיר על זוג איש ואשה המתדבקים יחד להיות כבשר אחד, וכבר נאמר על האשה (מלאכי ב') והיא תצרתך ואשת צריתך, ומחרגונו שותפתך, ומיתרגם יעדה (ז"א לור געפֿאָרטען נעהומן): עומים צראשית ד' וילע אדם: לעם נברי, ת"א ויצ"ע לגבר אחרון וצפירש"י איש אחר, מלח נכרי כמו ועל"ך צבית נכרי צבית איש אחר, לעם כמו לאיש, ולא מלינו לו חצר בכל המקרא (רמב"ן); אמנם צדרי רצותינו מלאנו לו חצרים הרבה, שקוראים לאיש אחד צסם עם, כמורגל בלשונם עם הארץ, כשהייתי עם הארץ, אפשר בעומי (ר"ה כ'), ועוד היום רגיל צפינו לקרוא איש אחד חסר ידיעה צסם עם הארץ, וכן גם גוי שהוא עם קצוץ בכל מקום והוא ג"כ עם פרכי לאחד מהם, וכבר פירשו הגוי גם לדיק חסרו על עצמו לצד לא לכל עמו, ולפי"ו שגם האיש הפרכי נקרא צסם עם, מה שנאמר אם כסף תלוה את עמי את העני, אין לזכך להוסיק כאלו כתיב תלוה לאחד ועמי, כי העני הנלוה אחריו יקרא צסם עמי, וכן ויזכר ימי עולם משה עמו (ישעיה כ"ג) א"ל להוסיק וי"ו על עמו, כי זה משה האיש יבוה צסם עמו, ודע דלרלב"ג נאמר מלח לעם עבד אנשי ציתו, וגם זה נכון, כי אם היא מוכרת לאיש להיות לו לאמה, איננה לו לצדו כי תשרת גם לכל אנשי ציתו, ועל האיש עם אנשי ציתו נופל שפיר מלח עם, כי כבר מלאנו גם עם על מספר שלשה בני אדם (איוב י"ג) אמנם כי אדם עם, וזהו יש לתת עמם למה שלא אה"כ לשון לאיש אחר וצחר יותר בלשון לעם נכרי, להורות על הפלגת הצבירה, כי אם ה' מייעדה כפי המורה עליו, לא היתה מיוחדת כ"א לצעלה לאישות, והיתה גברה צבית ומשמת צפחותי, וע"י הוכירה תהי' כנענת להרבה מצבי הצית ומשועבדת להם לשמש אותם ולעבוד עבודתם, ויותר יתכן לוור שהלמ"ד תשמש כאן להחלק לכל א' מהפרכים, כמו שלשה עשוריים למר (פינחס כ"ח כ') שפי' לכל אחד מהפרכים, וכן לשבעת הכזשים (שם כ"ח), ליום שבעת ימים (שם כ"ד) כלומר לכל א' משבעת הכזשים, לכל יום ויום משבעת הימים, כן לעם נכרי לכל אחד ואחד מן העם. (הארכתי צוה לכתום פי קלי הדעת המוגממים על מלח עם

דקרא, כי אין הצח נמכרת לאוניה): בבגדו בה. כיון שפירש עלי שוב אינו רשאי למכרה דברי ר"ע, ר"א אמר צבדו זה כיון שצבד זה שוב אינו רשאי למכרה, ר"ע סבר יש אם למקרא, ור"א סבר יש אם למסרת (קדושין מ"י); לא יעלה על דעתך דלמ"ד יש אם למסרת יחסי הקריאה המוקדמת אלגורית, אבל ענינו לר"ס, דפליגי בחיבה שאין הכרע למשמעותה לפי ענינה לא מלך המשקל ולא מלך הבזירה ולא מלך הצנין, דמר סבר יש להכריע משמעותה אל לך המסורה ואפי' ע"ד זרות קאת, ומ"ס יש להכריע אותה אל לך המקרא דבגילות הלשון; והנה מלה צבדו היא מלה משוקפת ומסופקת אם הוא לשון צבד ממש, כמו ומתחשבה צבדו, או לשון צבירה והוא פעול מן צבד צבדו צ"י (ירמיה ה'), ומנהג המקור בהרבה מקומות לנקד פ"א השעל צחיר"ק, כמו צבדו צבדו צ"י ע"פ הסכונה הראשונה (כי כל שצעת המלכים מוריס על חוססת מלחמות ישרא הראוי להיות אחר כל מלך ומלך, ואפי' שיש מקומות הרבה שאין נכתבות, מ"מ ע"פ הנקודות קריאתן, ככתוב בטעמי המקרא להסכם בן צלעם, וכדעת החצר בכחרי מלמד צ' ס"י פ', וכן דעת גאוןי הלשון הקדמונים, וע' ר"ס תרומה ע"ס תיעשה המורה), לכן יש לפתור בהכרעה אל לך המסרת צבדו צחיר"ק חטף, ולשון מקור הוא מענין צבירה, לא לשון צבד ממש, ואילו היחס כונת המורה לפסול הכוונה המתכוונת בקריאת הקמ"ץ מכל וכל, הי' לו לכתוב צבדו צ"י; וסעד לדבריו שהל"ת של צבדו נקראת צרפה כמנהג המקור להרפות למ"ד הפעל, הסך מנהג משקל פעל שמדרכו להדיגש למ"ד הפעל בהתחברו עם הכנויים, כמו נכדו עבדו רכבו ודומיהם שהל"ת גושה; ומ"ס יש אם למקרא צבדו קרינן צחיר"ק, לכן הוא לשון צבד, ולא מלמדו ככל המקרא יו"ד כתובה בן הפ"א והע"ן בחיבה היולאה ממשקל פעל, ואילו הוא לשון מקור ויולא מן צבד צבדו צו, הי' ראוי להיות נקרא צק"ח לא צחיר"ק, ומרפיון הדל"ת אין רא"י כי כן מנהג כל דבר צבד להרפות הל"ת ככל הכנויים צבדי צבדו ככל רפויים ככל המקומות, שלא על מנהג משקל פעל, ואין לעדקק לומר כי"א המולאות כאשר מלמדו, ופירש צבדו זה כיון שכבר פירש עלינו עלי והיא נעטפת זה הרי צבדו זה, ולכן אמר צבדו זה ולא אמר צבדו על"י; גם יתכן כי צבדו שם הפעל גזר משם דבר צבד כמו כסם יכסוהו את ראשיהם וכונה פעלים גזורים משמות דברים כמו צרוק צק, וצדד צדדת היער ורצים כוהוס, וכבר מלמדו את צ"ת משמשת שמות מלה על, כמו יתכן צו (ויקרא כ"ד), הבהמה אשר אני רוכב צו (נחמיה ז'): (יא) ויצאה חנם מלמדך שאלא צפונתים (רש"י מנחותיו), יתכן דעתם בזה כי חנם מפרש חן והמ"ס נוקמת, וכמו שפירשו מלה חנם מלמדך כסף, כלומר כיון שילאה מלמדך כסף היא כאלו ילאה מלד הסך שאלאה צעיני אדוני, וכן כל חנם שבמקרא יתפרש כמו חן (ע' רש"י צ"ג), וכן אל תהי עד חנם צרעך, פירשו צו אל תעיד צו מלד הסך להראות לו חסדה, ומח (ע' יומא ע"ה) אשר נאכל חמלים חנם, חנם עריות (ובעירובין י"ט) נקראו עניני עריות עסקי חנם, והוא ע"ס מליאות חן (ע"ס רש"א). והנה סימני הערות שהם התחתון והעליון, כבר קרא אותם המקרא בשם ט"י האשה ויפ', כי על ידיהם היא מולאת חן צעיני רוא"י, ככתוב (יחזקאל פ"ז) ותצאי צעדי עדיים שדים נכדו ושעך לנח, וצמנדל צ"י (יתרו ד' פ') אחות לנו קטנה ושדים אין לה, דהא אינון תקונין ושפירו דלתתא, ולית שפירו דלתתא אלא אינון, לפי"ן טעם וילאה חנם (אנמוספלייט) צונן עדי' וקטוטה המונטיכים עלי חן, והוא צונן סימני נערותי, ואין כאן כפל לשון צמקרא: (יב) סבה איש, בן קיימא לאסוקי נפלים (רש"י מנחותיו), כי עיקר יסוד מלה איש הוא שם משרש שם שהוא לשון כח וחזק; כמו שנומא מזה בהרכבת שמות שרטיים שצבעל (ד"ה"א ח' ל"ג), מן נפלו אשיותי ובענין האלושטו: (יג) ואשר לא צדה האלה"ה וגו'. יש שני מיני שגגת, אי שהי' לו להשומר מוננו, כגון הסוטר עניים ונפל צקעת על האדם והרגו, שוגג זה הי' לו להשומר מוננו, ולראות שלא יעמוד שם אדם, ה"ז שלא הי' לו להשומר מוננו כגון שפלה על הסולם ונשברה ונצילה מתחתיו ונפל על האדם והרגו, ואמר אשר לא לרה, על השוגג שהי' לו להשומר מוננו, ואלה"ה חנה לידו על השוגג שלא הי' לו להשומר מוננו, ומה שהאלה"ה חנה לידו הוא כמאמר משה הקדמוני, ממות שברג פ"א צמנג שהי' לו להשומר מוננו בלא עדים, חמו ואשר לא לדה לכן והאלה"ה חנה לידו (כח"י הגר"א): (יד) מעם מזבחי, כי המצבה מליל המוותים שלא עפ"י ד"ת רק בהרואת שעה, או בהורג שלא צעדים שמכניסין לכיסה, וכן צמוותים ע"פי חוק המלכות, כמו שברג דוד גר העמלקי ושני שרי גדוד, ושלמה הכה ליואז וטעמי, חס שצרה יואז למצבה, ולכן אח"כ דייני' שלמה צב"ד, כע"ס רז"ל; והטעם שאמר יואז פה אמות (סנהדרין מ"ח), שרלה להיות מנהרגי צ"ד ונכסיו ליורשים ולא רנה ללאת, ח"ש עשה כאשר דבר וגו', ולכן הי' לר"ך שלמה לכל המענות שאמרו צמנו להחסיב דין צ"ד (הגר"א): (טו) וסבה אביו, הכאה שיש צה חצורה (רש"י מנחותיו), וכבר מלמדו שם

ומה לענין חזרה שנלמד זה דם (וואונדע), כמו וילק דם המכה (מ"א כ"ג), וכן מכה ט"ו, וכתיב"ע כאן ורחציל אצוי: (יט) על משענתו. על צוריו וכמו, כיה לאונקלס ולרש"י, ח"ל הרמזים (פ"ד מרומח) ונחמסא רפואה שלמה והולך צדוק על רגליו כשאר הצריאים, ז"ס חזרה על משענתו אינו שיהלך והוא נשען על המטה או על אחר, שאפי הטטה למות יבול להלך על המשענת, לא כאמר המשענתו אלא שיהי מהלך על המשענת צריו ולא יהיה לרדף כח אחר להשען עליו, ע"כ. והם דברי ר"י זמכילתא דליתא החם על המשענתו על צוריו, זה אחד המשלטה דצריים שהי"י ר"י יושב ודורש חזרה כתיב משל; כי הצריאות היא המשענת לנזק כמו המקל והמטה, וכ"כ הראש"ע על רז"ל כמנון שפירוש על המשענתו שלא ישען על אחר כמשפט החולים רק על עצמו, ע"כ. וכן הרלב"ג כי על המשענתו המשענת טבעו ר"ל שיטעו לצריאותו; והרמז"ן כי, ולפי דעתי כי המשענת כפשוטו, כמו ואיש המשענתו צידו מרוב ימים, המשענת קנה רלוץ, ויאמר הכתוב כי כאשר יתחזק המוכה והוא ותהלך תמיד צדוק וצשווקים וצרחות על המשענתו כמשפט החולים שנחמסאו מחולי ונקם המכה וגו', אע"פ שהוא חלוש ונשען על המשענת יקנה המכה, והכלל כי כל זה משל חזרה וכו', ולכן ת"א על צוריי, עכ"ד. יע"ש שלא העתיק הרמז"ן רק ראשי דברים מהמכילתא, והשמיים דברי ר"י, והוא תמוה לדעתי, ויש כאן שנוי נוסחאות זמכילתא יע"ש זמפ"ט, עכ"פ פסוקים דברי המכילתא נראים ללא כרמז"ן זה, ואות ו"ו הכנוי צמלת המשענתו יסכים יותר לפירוש רצונו, לפירוש רמז"ן היה די לומר המשענת בלא ו"ו: רק שבתו יתן. לא הציעתי מלת רק שורה מיעוט דבר אחר, שאין עליו לשלם כ"א שנים אלו השנה והרפוי הלא חייב גם צדוק לער ובשח, ואף אי כיוון דקרא מיידי בלא חסרו אבר רק חלה ונפל למשכב שאין צו תשלומי נזק, ולא הי' צמקום רואים שאין צו תשלומי בשח, וי"ח לער איכא צמקום אהן עד שנטל למשכב, וצויתר לרש"י לחוקתי קרא צקטע ידו ורגלו שדמי בשחאו כאלו שומר קשואין, וכן צמז"ע חשז חוץ מן השנת והרפוי דקרא גם הלער והצמח והנזק, עכ"פ לא הר"ל למחזק מלת רק שהוא מועט בכל מקום הזולת. לכן כ"ל דלגישא דקרא נכלל צמלת שחאו גם נזק לער ובשח, ואין פ"י שחאו כ"מ"ש ראש"ע כלי מלכתא, אבל טעם שחאו ענין מניעה הסרה וצטול (פ"ערהינדערן, אנהאלטענן), כמו והשבתם אחת ומקבלתם, והשחתו צנייט (יהושע כ"ג), ויש בכלל מניעה, אם מניעה עולמית, שנמנע ממלכה כל ימי חייו, כשחקרו אחד מאיבריו והיינו נזק, אם מניעה זמנית שלא נמנע ממעק ממלכה כ"א ימי משך חליו והיינו שחח, וכולל גם מניעת המנוחה והוא הלער שעי' תגזל שחאו ומניינו ולא ימלא מנוחה בלצו, ויש מניעה הכבוד, שבהכותו לעניי רחמים יוריד כבודו והוא הנושח.) וגם רצונו לא נמנעו מלקרוא את הנזק בשם שחח, צ"ק פ"ה, שחח גדולה שחח קטנה), החנוכן אם לא הי' כוונת המקרא רק על שחח ממלכה, הי' מן הראוי לפרש ולומר, שחח מלכתא יתן, ומדקמם לומר שחח, כוונתו צלי ספק על כל הדברים הנכללים. לשון שחח, וכולל כל ארבע דברים נזק לער שחח ובשחח. חמנם רצונו שרלו לצד כל פסטי השחח, קראו לכל אחד בשם פרטי. וזה אחי שפיר מלת רק, דקאי על ונקם המכה, שעד הנה הי' חזום צניח האפורים פן ימות המוכה, ועכשיו שהוא ותהלך צדוק על המשענתו, יעשו את המכה חסדי ונקי מצית האפורים ואין עליו כ"א תשלומי הרפוי וכל הנכלל בשם שחח. ולא יתכן לתרגם שחח (פ"ערהיימישקאטענן) דאיך לא יכלול כ"א העכוז והלילת מלכה, אבל תרגום שחח (זיינע פ"ערהיינדערנישע) וכולל כל הארבע דברים. ולרצונו מלת רק זה לנעט שאין לחזור צמובל המגלה שעשה בחזרו, אף שצמקום האהן והאגרוף עשה בחזרו חזרה, אין עונש אחר צמובל רק ליתן את הנכלל בשחח ורפוי, וללמדנו זה מה שאמר להלן חזרה חסת חזרה, אינו עונש נוסף כ"א עונש נכסי, והיה בשאר חזקי הגוף שחכרו שם אינם רק עונש מנוון. חה ילפי' מולת רק דכאן, ערמזים ת"א צמובל הי"ה. ולרצונו (כתובי ל"ג) אף דכלל הדברים המחווייז מלקות ותשלומין לוקה ואינו משלם, צמובל אינו כן, שהצובל בחזרו ציי"כ אף שיש צו חיוז מלקות משלם, דצמירוש ריבחה חרה חובל בחזרו לתשלומין. ומכתב רק שחח יתן. תשלומין ולא עונש אחר, ערמזים פ"ד חובל ח"ס: (ב) נקם יבגם. אין והעוונת על הדעת שחטה המורה להתנבג צמחה הנקימה עד שיומת האדון דרך נקמה הנעשה אף וחיימה וכמו שרגילים לתרגמו (עם זללל גערשכט ווערדען), חלילה מן המורה לעוונת על מדה מנונה שהזירה עלי' לא תקום, אבל טעם נקם יבגם, ישולם כמדתו, יונת כאשר המיית. ונזכר היטב צמז"ע צלי נקם ושלם, ושפיר ת"א ויב"ע אחרת יתדן, ולרצונו (סנהדרין כ"ג) מדכתיב חרב נקמת הוי חומר נקימה זו סיף. ובפ"א דכלים מ"ח חטיב כיקון לכלי מלחמה, והוא הסף ממשקל קינו (ש"ב כ"א ט"ו) דתרגום קינו סופיני, לשון סיף, והערון הציאו צערך נקו, והארמי מחליף תמיד מ"ם העברי צנוין, ידים ידן רגלים רגלין, ככה נקם ונקן שרים. ולפי"י אינו רחוק כ"כ להבין בלשון נקם יבגם מיתח סיף: (כא) יום או יומים. יום שהוא

שהוא כיומים והוא מע"לע (כש"י מרצותינו), כי כמו שאת וי"ו שעיקר הוראתה לסדר העניינים יחד, מ"ו לפעמים הוראתה כמלת או לחלק, כמו מכה אצו ואזנו, ככה מלת או אף שעיקר הוראתה לחלק מ"ו לפעמים הוראתה כאות וי"ו הנז' לצד המשפט הקודם (נעמליך), עמ"ש צפ' ונשליכנו צאחד הצורות, ומלת יום מוצנו לפעמים על העת שהמשפט על הארץ, ויקרא ה' לאור יום, ולפעמים על העת והזמן בכלל (לייט), זיום הכותי כל צבור זה ה"י צעת לילה, לכן ירש קרא שהמכוון צמלת יום על סגור שלם של כ"ד שעות ומעת לעת, כמו ויהי ערב ויהי צוקר יום אחד; וקרוז לזה מלת או (לעיל ו') הדלת או אל המזוזה, ע"ש רש"י וצמ"ש. ויצמ"ת יומא מד מעיקר לעידן או תרין יומין קטיעין. וצמטות אמר לשון מיום אל יום להורות על יום האמור צמעשה בראשית שהיום הולך אחר הלילה שעבר. ורלצ"ג אמר יום או יומים, יום יום שלם שהוא משקיעת השמש עד סגור לשקוע שנית; או יומים שני ימים כשיעור היום השלם, והוא הנכון. ודע שהרמז"ם אמר כאן דין ומודש, ח"ל (פ"צ מרולח ה"ד) י"ל שהמכה את עצרו צכסין וסייף או צאצן ואברוק וכ"צ ואמזוהו למיתה ומת איתו צדין יום או יומים, אלא אפי' מת לאחר שנה נהרג עליו. לכן נאמר צצצט, שלא נחנה תורה רשות להכותו אלא צצצט ומקל ורצועה וכי"צ, ולא צהכחל רלימה, ע"כ. ואצ"ג דצצט דקרא ע"כ צים צו כדי להמית, דאם אין צו כדי להמית אף צמת תחת ידו לא יחייב האדון, כמ"ש רש"י מה ישראל ממור אין חייב עליו אצ"כ הכו צדצד שיש צו כדי להמית עצד הקל לא כש"כ, מ"מ דעת הרמז"ם לחלק צין צצט לצכין וסייף, כי הצצט הוא דבר שרגילין להכות צו את הנלך לייסר והוא עשוי לכך, וכן נקרא צצט מוסר, והמכה צו דרך מוסר לא יכה צו צמת היותר גדול, וישחמר לצלי הכות צו על הלצ וכדומה מחיצורים החלשים צצצט, שהכחה עליהם צכה גדול יש לחוש צו לסכנת מות, לכן זה שהכה את עצרו צמתי שמירה הראויה להכחת צצט מוסר ראוי להקס צמת תחת ידו, אצל כשיעמוד יום או יומים הקיל הכו צו כיון שהתחלת הכחותו היתה צדצד שאין דרך צני אדם לקחת אוחו פצע צמניעת שמירה ראוי, אצל כשהתחלת הכחותו היתה צדצד שאין דרך צני אדם לקחת אוחו להכחת מוסר ככרין וסייף, דעת הרמז"ם לחייב האדון אף כשיעמוד יום או יומים, שזו היא הכחת רלימה. כן כ"ל צבונת דעת הרמז"ם. והנה צמכילתא איתא, מה ת"ל צצצט (הואיל דגם צצצד אינו חייב עד שיהא צו כדי להמית צק"ו מישראל, והצצט המיוחד לייסר צו את העצדים ע"ד הרגיל אין צו כדי להמית, א"כ מלת צצצט מיותר), אלא מופנה להקיש לדין גז"ש, כאמר כאן צצצט והאמר להלן צצצט (כל אשר יעצור תחת השצט), מה כאן להוליא של שני שותפין (דממעטיין עצד של שני שותפין מרכתי צערו שיהא כולו שלו) אף להלן להוליא של שני שותפין, ע"כ. והיא הגירס' הכנוסה, ע"ש. הרי דלמכילתא אלתרך מלת צצצט גז"ש, ואין יחדש מננו הרמז"ם לעננו דין מדש, ונראה דלתלמודא דילן (צכרות כ"ו) דיליף פטור שותפין ממעשר מקרא אמרינא, מרכתי ציהיה לך (צא י"ג י"צ), א"כ חייסר כאן צצצט, וספיר יחדש הרמז"ם: (בג) ואם אסון, אסון שם כולל לכל מכה צגוף, והו שחמש יעקב פן יקראנו אסון; קאמר תחלה דרך כלל אסון ואח"כ אמר הפרט עין פן (הגר"ח): (בד) ונתת עין תחת וגו' שן וגו'. ומקראות אלה קשים מאד, כי לפי פשוטות לשונם יראה צעליל שחייב המורה עונשים גופיים לחסר צמוצל את עינו שיו ידו רגלו, ולעשות צו כו"י פלע חצורה כמו שעשה צצצט, אמנם הקבלה האמתית מרצותינו תלמדנו שלא יענש המוצל לעולם עונשי גופיים רק עונשי מנוון; והמפרשים אימרו שהמורה מדצרת מן העונש הראוי לעשות צמוצל, וזה לא יורה למאן דורשי האמת, כי אין תזכיר המורה את העונש הראוי לעשותו ותעלים להודיענו את העונש האמתי שיש לנו לעשות צו צפועל מנש, ולזה מן החיוב עלינו ההשתדלות לצאר את לשון המקרא צדרך שיוצן צו עונש המנוון כפי האמת; וכצאר תחלה לשון ונתת נפש תחת נפש, כי לדד"ל (סנהדרין ע"ע) צלשון כי ינלו אנשים, צמלות שצמימה מדצר (עמ"ש צממות צשני עצדים נלים), שנתכוין להרוג את זה והרג את האשה ומייצ מיתה, עז"ל ואם אסון יהיה ונתת נפש תחת נפש והוא נפש מנש, כי המתכוין להרוג את זה והרג את זה חייב מיתה, ולר"ש דקוצר נתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור מנימה, כך ונתת נפש תחת נפש אינו נפש מנש, אצל הוא נתינת מנוון, שמוחייב לשלם ליורשי האשה דמ"י כמו שהיתה נמכת צשוק, אמנם לתנא דבי חזקיה דקוצר נתכוין להרוג א"ו והרג את זה פטור מנימה ופטור ג"כ מנוון, דחייבי מיתת שוגגין פטורין מנתלומין, ע"כ אין צלשון דכי ינלו מנות שצמימה אלא צמלות שלא צמימה, דצגעו זה צזה צמפרות ונאלות ודברי גדופין והכחה, אצל לא כדי להמית צהכחה, לכן כשהכנה האשה פטור עלי' מנימה, דין נתכוין להכותו על מנתו שלא היה צו כדי להמית דפטור מנימה, וכיון שלא היה צו כדי להמית דא"י חייב לשלם ליורשו כדן מויק, דלענין חזקין לא צענין כונה, דאדם מועד לעולם, וכיון שאין צו כדי להמית אינו צכלל מכה אדם לפטורו מנימה, כן מנוון, אצל

כי סכרץ למעלה לומר לאיש או חסה ללמד שהחזה חסה לאיש לכל חקים שבתורה, ויכול לא
 יאם מייב חלא על איש ואחיה גדולים, ת"ל או זן יגמ לחייב על הקטנים גדולים, וכן עשה
 הכתוב כפי יכה איש כל נפש איש כמים רש"י, וע"ד הפסוק צעזעו שהשור הנמנית חס גדול הוא
 רע מאלד כדוב שכול צמדנד ואם הועד צבעליו ולא ישמרתו הנה פסע פטיעה גדולה ורחוי שיתחייב
 מיטה וכושר, אבל הנמנית חס הקטנים אינו רע כל כך ודרך חוב השורים שלא ייראו מהם,
 ויעלה על הדעת שלא יתחייב בעליו, למיכך חמר הכתוב כמשפט הזה יעשה לו (רמב"ן) ורע
 לרבותיו (צ"ק ל"ג ח') פירוש כמשפט הזה יעשה לו, כמשפט שור צבור כך משפט שור צאדם,
 מה שור צבור חס ומשלים ח"י חק ומועד חק שלם חף שור צאדם חס ומשלים ח"י ומועד ח"ס,
 ואח"כ דרשנו זו אינה מדברת רק צשהמית שור חס חס לענין סקילה וכושר, מ"ע פירשוהו
 רבותיו גם לענין השלומין צשהזיק חס האדם, דומה לומר קרא חס זן יגמ או חס יגמ, יגמ יגמ
 חרי זמני, ר"כ זה ע"ה למען חס ולמועד למיטה ולחוקין, כדליתא חס (מ"ד ח') ואף דעיקר
 קרא כפסטי' לענין מיטה, מכל מקום מלד רבו' שירה על החוקין פירשוהו גם ע"ד זה:
 (ל"ג) ב"י יבחה. סרה חסר כורה (רש"י), ללמדנו שהשור צור חשעה וצא חסר והשלמינו לעברה
 האסרוך מייב (ח"ס), ואמר הגר"א כי ישחם איש צור הוא מלא, דהיינו י' ספמים, כי יכרה איש
 צר הוא חסר דהיינו שהראשון כורה פי ספמים והוא חסר והסני כורה צו טעם עשירית, מי
 משלים בעל הבור כח"י מלא, פירש מי שהוא מלא משלים, ע"כ. ולדעת י' כחן הכרעה לדעת
 רבותיו מלשון המקרא עלונו דכורה חסר כורה משמעי, דמזרח הוא (ומ"ע צראשית ח"י) שהמפירה
 יחמר עמוקס וכן הכריה, ומלל חמר כחן כי יספור חלא כי יכרה להורות צה שאינה עמוקס
 ערך כראוי: ונפל שמה שור או חבור. לרבותיו (צ"ק י"ד ז') אינו מייב צחקי צור, רק כשהחמה
 היא קשה או מרשת או שוטה או קווא שפלה צליה, אבל צהמה פקחת שפלה ציום פסור,
 (כשהמה, ולכח"ד חף צשהחקה), וקשה מאלד דקרא ומסחם קסחם לה טובא. ואין הוכחה ממלת
 ומל, כי לשון נפילה ישמע גם על הידיה צלטון כצמקרה, וחסל מעל הגמל, וכן נפל על הכסדים
 (ימיה ח"א) וכמוהו הרבה לשון נפילה על הידיה צלטון. לכן כ"ל ללשון ולא יכסנו חין פירשו
 שלא עשה שום כפוי רק היסור מוגלה, דל"כ מיותר הוא לגמרי, כי היה די לומר כי יכרה צור
 ונפל שמה, ומה היינו יודעים שהיסור כך פתוח, ומלחמר ולא יכסה הכונה צו שלא כסרו כראוי,
 וכן מלחמי מוצר ומכילתא, לא יכסנו שלא כסה כראוי מלאן צבור כסרו כראוי פסור שלא כראוי
 מייב, וכבר כתב הר"ם (פני יהושע שם צ"ק) דהא דפסטי' צבור פסק היינו דוקא היכא שהצור
 מוגלה לגמרי, אבל אם צבור צכפוי שאינו ראוי לשורים מייב חמי צבור פסק, דמי אי איכא שור
 פסק כה"ג שירע לעשר חס הצור ומכסה כראוי או לא (ודייק הר"ם שם כן מלשון הר"ם. ע"ש)
 לכן סתם הכתוב לחייב צכל בוונא חף כשהוא פקת וציום, והוא דבר ההוה. — ואמר ולא יכסנו
 הכפוי ומוצר למעל, כי ישנם כפויים ומשונים זה מזה לפי מיני הבהמות המגויים, לדקות די צכפוי
 דק וקל, לגבות ענה וחוק יוחר, ולגמלים הרבה יותר חזק, וכפוי שאינו מתקיים רק לדקות הוא
 כפוי פסטי וכפוי המתקיים להיות הרבה הוא כפוי כללי, שיש לו קיום לכל מין הקטן ומנה,
 לכן לא חמר לא יכסה אותו צנולת הכפוי, שהוא על הפסטי, כ"א יכסנו שהוא על הכללי ולכן חס
 כסרו צדבר שיכול לעמוד צפני שורים ואינו יכול לעמוד צפני גמלים, צמקס שיצאו שם למקום
 גמלים, והלכו עליו גמלים ונתרועע, והלכו אח"כ עליו שורים ונפלו צו, מייב חמי צפקס וציום.
 עמ"ש צולא ישמרתו לקמן פ' ל"ו: (ל"ד) בעל הבור ישראל. בעל התקלה, חע"פ שאין הצור שלו
 שחסרו צרה"י, עשאו הכתוב בעליו להתחייב עליו צחקי (רש"י), הנה למאי דפקטי' הלכתא כר"ע
 וכסחם מח"י דהסופר צור צרשותו ופתחו לה"י והפקיר רשותו ולא הפקיר צרו חרי זה מייב צחקי,
 לשון בעל הצור דלומר קרא יוחר מכוון כפסטי' שהצור יש לו בעלים, ערעצ"ס פ"צ מ"ג ח"י:
 כסף ישיב. ישיב לרבות שיה כסף ככסף ואפילו סובין (רש"י מרבותיו צ"ק ז') להר"ף והרמב"ם
 שם חמי יש לחזיק מעות יכול כחה לו סובין, ולהרמ"ה לא יכול ללוקי ל"י צבובין חלא צלית
 ל"י לחזיק חזי, חבל צלית ליה לחזיק חזי לא מלי למדחי לחזק סבובין, ע"ש צנמוקי יוסף ור"כ
 הגהות מיימוני (צ"ס מחקי מעון) צסם ר"ח, דחם יש לו לחזיק לריך חלת לו חס כסף או
 מיטב, ואם אין לו כל דבר חסעז מיטב (וע' צד"ו חוה"מ ס"י ח"י), ואין ספק דמשמטי' ללכא
 דקרא משמע כדעת רמ"ה ור"ח, ולדעת הר"ף מלת כסף קשה קלת: והמת יהיה לו. לחזק מניד
 ששמין דמי צכלתו ומנכה לו דמי חוק (ומכילתא) ור"ה לשון רש"י. ולא צירר חס דינו כי אין לוקי
 לומר כנכלה הזאת שיטלנה החזק צמטצון השלומין כשיצא אותה לצ"ד לשלם החוק שאפי' היה
 לחזק צכלתו ודרשות חסרות צציתו יפרענו צהם כפי דמיהם שכבר אמרנו לרבות שיה כסף חמי'
 סובין, אבל הענין לומר כי הנכלה של חזק היא ומנונו חסעז ולפיכך חס פתחו דמי' חמי' או

שנגנבה אין על המזיק לשלם חלף דמי המחה. אם היה הסור כשהוא חי שיה ונחה וכפומת שיה
 חמשים זוז, ים עליו חמשים זוז, חס יספול צנבלתו וישמרכה לעלמו חס הדין צכל הסוקין, חס
 סוקין חמשים סמת נבלה, ומסרס הוא צגמר' (רמצי'ן) וכחז עליו רמז' צצילורו ממוה הוא,
 דצפ' הסרה (צ'ק ניג צ') מסקינן דוהמת יהיה לו דבור לדכשא חסרינא קאחי למי סהמת שלו
 ילח שור פסולי המוקדשין שאין המת שלו, ואולם סמת נבלה ילפי' מוהמת יהיה לו דשור, עיש.
 ואין זו טענה דלעג' לדכשא והמת יהיה לו דבור אחי לפטור שור פסהמי'ק, עיי' ידה ללח הך
 למד אחי למילך, דלחי יקסה עליו הך דמכילתא דמנזאר צו דוהמת יהיה לו דבור אחי לסמינן
 לניזק דמי נבלתו, ומחי חצעי ליי לרצח הסס, וגם תלמודא לא הוי קא שתיק לאחוזי עליי דרצח
 מנכילתא חלף עיי' דספרת רצח הוא, כיון דטיטול הניזק צנבלתו כצ' ידעי' מן והמת יהיה לו
 דשור לא טרבל מו למינר דהך דינא למוד אחי גם-קרא להורות צוהמת יהיה לו דבור, כי אמנס
 אחי לחוספי להורות דדוקא צכ'ג' שיוכל הניזק ליהנות מנבלתו הוא דמטיידינן למזיק לסלווי,
 חבל צשאין יכול ליהנות מנבלתו, כשור פסהמי'ק דטעון קצורה ואסור צהנאה, המזיק פטור,
 וכדלפטר לה רצח הסס, מדפטור צבור כלים ספרה היא למיפטור צבור פסהמי'ק, אמנס עיי'ק קרא
 כמשמעו להורות שמינן לניזק דמי נבלתו, וממילא משמע דיוקן פטור צבור פסהמי'ק, ועוד דחי
 לפטור שור פסהמי'ק למוד אחי קרא, למח ליה למיהדר אלישנא דוהמת יהיה לו, ולמילפי' מדיוקא,
 הלח יזח מצרר היה הדין אם צחלתא מנזאר ונפל שמה שור או שומר היה מוסיף אשר יאכל
 (כלשון ולא יאכל דצבור האסקל) והיה מנזאר צאר היטב הפטור צשאינו מותר צהנאה, חלף דחי
 דמחי אחי לאשמעינן צלישנא קלילא, ורמייה לזה, מדלמחי' (צ'ק כ"א א) דגם לרצח מחי שומעי'
 מוסך קרא, מלח צמי סהמת שלו לאסוקי שור פסהמי'ק, ומלח צההוא דעצד מיחה, למיי' כורה
 שני למוד, ע"ש. הכי לרצח ילפי' מחי עניי' מוסך קרא, חף לית להו שייכות להדדי דמחי
 שייכי' מיוצא דכורה שני עם פטור דשור פסהמי'ק, וגם עיי' משמחנא משמעות לשון המקרא, דחי
 ילפת מניה מיוצא דכורה שני ח'י והמת יהיה לו קאי אמזיק, וחי לילפתחא דפטור שור פסהמי'ק
 קאי על הניזק, ח'י כש"כ דהך מחי דטיי' להדדי, דהיינו מיוצא דניזק צטיטול נבלתו ופטור
 דשור פסהמי'ק, מחי משמעותחא דקרא ילפי' דמלח מנו חידך נפיק, ללח מלינו למילך מן והמת
 יהיה לו פטור דפסהמי'ק, חי לא מפרשין ליה חמלה שמינן לניזק נבלתו. (דלעג' דטיטול הניזק
 צנבלתו ידעי' מוהמת יהיה לו דשור, עיי' כיון דחיכא למטען, כמו ללח ילפי' שור מנזר לפטור
 צשאין המת שלו, לא ילפי' מני צור מנזר לטיטול, מני' חוס' סס, לכן אהדרי' קרא דך גרר' חל
 גם צבור, והעיי'ק צו חינו רק פטור דשור פסהמי'ק) הנה התבאר דהך דמכילתא עם מיוצא דרצח
 מלח ינהו ולא פליגי אהדרי' ולכן לא נתקשה תלמודא מנכילתא אדרבא, וארוחמנא ציה עוד ללח
 לרכינן למינר דקרא אחי למילתא ללח שריחא, צמק שור פסהמי'ק, וכלל צדיק ציחצוחו חינו
 מדבר חלף דצבר ההוה רגיל, חבל קרא כפסטי' מני קאי, וספיר ציח ציח עליו הרמצי' חת דכרי':
 (לה) ומברו את השור החי. לרצותינו הכחז חינו מדבר חל צבורים, שור שיה נחמים שנתם שור
 שיה נחמים, נמלא כשנוטל כל אחד מלי החי ומלי המת נשלים לו מלי צוק, ומן השוים נלמוד
 לאינס שוים, דככל חוסן חינו נשלים חלף חלי צוק, וכן הדין נוחן דלחו חף צאינס שוים יקח כל
 אחד מלי החי ומלי המת פעמים שיסתכר המזיק צמקן כמ"ש רש"י, אמנס יקסה מלח דלפי"ו דברי
 הכחז סמומים, וכלל צדיקו שלח צח הכחז למחוס חלף לפטר, ועוד דככל המוקמות יצבר
 הכחז צהוה ודצבר המני רגיל, ואין יצבר כאן מדבר המוקן מלח צמליחות, שיהיה שור המזיק
 והניזק שוים צדמיסם צלמוס, והנה צתלמוד (צ'ק ל"ד) אמר ר"ע דשור האמור כאן מיידי צבור
 שיה נחמים שנתם שור שיה נחמים ואין הנבלה יפה כלום, ומח חלי נוקיים וגם חת המת יחטון
 סמת שפחמה מיהא מוסין צחי, כלומר שמינן חת הנבלה כמה פחותין דמי' עכשוו משעה שיהי מי,
 ונותן לו מזיק מלי הפחת. הנה כל משכיל על דבר חמת ישתומם חף נעמים צלשון, וגם חת
 המת יחטון, ענין סמת שפחמה מיהא; וכן לפי"ו מלח רגם חינו מוצן כלל, ולא מנלחי' לאחד
 מהפסטים שהתעורר ע"ז, ויכל לרצותינו חף מלח רגם כאן הורחמו כצירוב המוקמות שהוא על
 המוספת והצבור דמרגומו (חויק), חבל הוא כאן שם דצ' והורחמו הפסת והגרעון, ומרגומו
 (פעלולוסט, שאלען), כי מנלחי' צכמה מוקמות מלח גם יורה על הגרעון והפחת, כמו גם חת
 הטוב נקבל (חיו צ'), גם חור כשעים ידעך (סס י"ח) דמרגומו למוד, וחף גם זחא (צוק)
 צמקוטי' מ"ח חס, ומלח חלו רסס, למוד רסס מרגומו צכ"עו על מלות חף, חקן, חבל, וכן וגם
 ללוט הסולך חת חרסם מרגומו הידעולמי למוד ללוט, ושנות מלח גם על הגרעון והפחת יראה
 שהוא משרש גומס, אשר יורה על מחוק הדבר וקליחתו, כצלשון המשנה חלין שנגמס, והוא לשון
 המקרא ג"כ, מגמת פניהם קדימה (מצוק ח') [כמנזאר צח צגום האדמה אשר הם עליה], כי

כל דבר הנחתך נפחת ונגרע ונשיעורו הקדום, ולכן כל הלשונות שיורו על חתיכת הדבר יורו ג"כ על הפחת והגרעון וכמותו, כמו וקלחתם את קליה, שהוא על החתוך, ושנות רשעים תקלחתה והוא הגרעון וכמותו (אבגעינקלנט) קלר ימי, וכן שרש צנר אשר יורה על קלינת וחתיכת הדבר, כי תצנור כרמך, צנר צנור (פי"ח דלחלות) צנרי לגלימי (מנחת לוי), ויורה ג"כ על המיעוט והחסרון כמו יצנור רוח נגידים (תהלים מ"ד) דתרגומו מועיר (פעררינגעבן), וכן ועתה לא יצנר מהם, ולא יצנר מנך מזהה (איוב מ"ג), ובתלמוד לא צניר משתא כלומר לא פסות; ואין תימה לפרש מלת גם על הפחת והגרעון שיורה בשאר מקומות על התוספת והצדדי, כי הרבה דומים לזה בלשון אשר תיבה אחת יורה ג"כ על הפסוק, וכן הלשונות אשר יורו על התוספות יורו ג"כ על המנוס הדבר והמנועו מלהתפשט יותר, כמו ויתנצחו ולא יספו, קול גדול ולא יסף שפי' הספק והמניעה, שלא פסקו מלהתנצחות, ולא פסק הקול, וכן שרש גרע שענינו מיעוט הדבר משיעורו כמו ולא חגרע מוננו, ונגרע מערכך, ויורה ג"כ על ההתרחקות כמו ותגרע אליך כמסה, ותגרע שיחה (איוב), כי יגרע נטפי מים (שם ל"ו); ולכוונה זו על דבר הנפחת ומכמות גדלו או מנחת עביו אמרו (חולין ע') נגמנו כותלי בית הרסם, כלומר עובי הכתלים ומצפנים נפחתו סביב סביב (ע"ש רש"י ובערוך), ואמרו במסנה (זכרות פ"ו מ"ד) מיטין המליטות שנפגמו או שנגמנו כל' השינים שנצמנוט פה שנפחתו ועלמם בליטתם שלמעלה ע"י נמוק (יעו"ש צה"י"ט), ומזה אמרם (צפ"ק דשביעית) חילן שנגמנו, (ושם צפ"ד) עד שיגוס, (וצפ"ק דלחיים) אם רלס גומס, וכן בשאר מקומות הרבה שצבולן הנוכח בהם פתיחות ונגרעון דבר ומכמות גדלו, ולפי שפחת וגרעון דבר ומכמות גדלו נעשה ע"י כתיבה קלינה ומתיכה, לכן תפשו המפרשים לשונות אלו לצינור מלת גומס, יעויין דבריהם, אבל אין זה עיקר הוראתו כ"א הפחת, יהיה בצינור חופן שיחה, והיא מלה עברית מן יגמא ארץ (באיוב ל"ט) לתרגום ולפירוש רש"י שם יגמא יעשה גומא, ומזה שם גומא דרד"ל על הצור השפור (איינע גרובע), כי כל עלמו של צור וגומא אינו אלא החלל הנעשה בצלמה ע"י שנפחת ונחסר עפר אדמתו (דוגמא לזה שם פחת שהיה ג"כ על הצור כמו (ש"צ י"א) אל הפחת הגדול, ויורה ג"כ על כל דבר המתחסר והמתמעט צערכו, פחת והולך, הפוחת לא יפחות), ולהיות שכבודו כל דבר וקלותו תלוי בצבקות חלקיו זה צוה וצדפיו ובהתרחקם זה מזה, לכן הוכח על העץ הקל ביותר שם גומא (מיצת גומא), כי מחוסר הוא מנחמתו והצבקות חלקיו ונפחתו להיותם רפויי אחיזה; ולהיות שיש צבורות מלת גם ענין הפחת והחסרון ישמשוהו גם כן על המקולקל במצטא שפתיו, שמקלר כל מלה ומלה ומתקרה מלהוליה על שלמותה הראוי, חבו גומגום בלישני' דרד"ל, ומענין זה לדעתי הבינו רבותינו מלת וגם צונקרא שלפנינו לפרשו ענין פחת, והמטותן במאמר וגם את השם יחצון, פחת שפחתה מיתה ומחלין צמי, ותרגומו (דען פערלוסטן אן דאס געטאדטעטע טהיר זאללען זיא אונטער זיך האלצירען), כלומר שמיין את הנבלה כמה נפחתו דני' עכשיו מנה שהיתה הבהמה שוה צמיי', ואותו הפחת יתחלק לשני חלקין צין המזיק והניזק, הניזק יפסד חליו והמזיק ישלם חליו, ומתלוימי מלי הפחת שחל על המזיק אינו מחוייב לשלם כ"א מדני שור המזיק עלמו, כקבלת רבותינו שם אינו משלם אלא מנפשו, ועז"א ומכרו את שור החי ומנו את כספו, ולפי"ז מאמר וגם את המה אינו תוספת על מאמר הראשון, אבל הוא צאור למאמר הקודם לו, כי אות וי' יורה על צינור ומשפטו הקודם המתורגם (בעמליך), כמו ועשית שנים כרובים זה, ועשה כרוב אחד נקלה וזה וכרוב אחד גוי', שאות וי' שנעלת ועשה אינו וי' התוספת וי' המצאת, וכן כאן אות וי' צמלת וגו', דמאמר ומכרו את שור היה משמע דכלל אופן יתן לניזק חלי דני החי, צין שיעלה יותר ומלי נזקו צין פסות, לכן אמר מיד אחריה וגם את המה יחלון, כלומר מה שאמרתם לך ומנו את כספו היינו צופין שינתן לניזק חלי דני הפחת של שורו שהינתן לא פסות ולא יותר; וזהו תכלית כוונת רבותינו צאמרים פחת שפחתה מיתה ומחלין צמי, ללשון ומחלין שאמרו לא קאי על החי, דהא זמנין משכחת לה שנוטל הניזק כל החי, דהיינו אם שור המזיק אינו שוה אלא כשיעור חלי הנזק, אבל לשון ומחלין קאי על הפחת, דמה שעולה חלי הפחת משערין צבור החי, (והתוי"ז שהוסף שחם פחתה משעת המיתה עד שעת העמדה צין הוא שלא דקדוק, וכבר העיר עליו צוקל הרנוו (שם). והנה להמנצח שאין הניזק נוטל מדני החי רק חלי נזקו לצד, עגון שחם חלי הנזק עולה ממשם ושור המזיק שוה מאתים אינו נוטל עמה שהוא חלי דני החי רק רביעיתו והוא ממשם, והמזיק נוטל ממנו שלשה חלקים והוא עמה וממשם, א"כ מהו ומכרו את שור החי ומנו את כספו, דמשמע ממנו שהניזק נוטל לעולם חלי דני החי, צין שיעלה יותר ומלי נזקו צין פסות ומנו? לא יקשה עלינו זה ע"ד הפשט, כי אף שנצמנוט פעל מלה יורה בצרמות על חלוקת הדבר לשנים חלקים שוים, דהיינו לחלשים שחלק אחד שוה לחלק השני (האלצירען), כמות חלק זה כמות חלק זה, כמו מחליית

ומלית הפקל, ומלית את המלכות, אשר חלה משה, וכן כבוד המקומות זה פעל חלה על חלוקת דבר לשני חלקים שוים, מ"ו מלאוהו ג"כ על חלוקת דבר לחלקים צלמי שוים, כמו ויחן את הילדים על לאה ועל רחל ועל שתי השפחות, הגה חלק את הילדים לשלשה חלקים והם צלמי שוים, כי ילדי לאה היו שש וילדי השפחות ארבעה, ולרחל לא היה חלק אלא יוסף בלבד, הגה כמו שהשפחות שם פעל ויחן על חלקים צלמי שוים, ככה וחלו את כספו במקרא שלפנינו אינו דוקא על החלוקה לחלמי שוי הכמות, כ"א ג"כ על החלוקה הצלמי שוה, וגם כשנוטל המזיק שלשה חלקים מדמי שורו והניק רק רביעייתו גם כאן נקרא בלשון וחלו את כספו, ותרגם וחלו את כספו אינו (דאם געלד האלצירען), אצל תרגומו (פערטטיילען), תהיה החלוקה צלמי שוה אופן שיהיה, לעולם יגיע לניק דמי חצי נזקו, ולפי"ז יתורגם וגם את וגו' (נעמליך דען ווערעפערלוסטעסאס געטאדטעטען זאללען זיא נור האלפטע טיילען). ומזה יא לנו דמה שאר"ל דבשוים הכתוב מדבר, שור שוה מלתיים שגמ שור שוה מלתיים, אין זה מהם מלאמר הצלמי לווד דק בלשון זה דבר הכתוב, שהוא צלמת מליאות רחוקה מאד, אבל לא אמרו כן רק לפי שענין פעל חלה הוא כבוד המקומות על חלוקת דבר לשני חלקים שוים, ועוד כיון דמלת יחן לסיפא דקרא ע"כ המטון זו החלוקה לשני חלקים שוים, לכן פירשו גם מלת וחלו דרישא דקרא על החלוקה לשני חלקים שוים, ולכן אמרו דבשוים הכתוב מדבר שור שוה מלתיים שגמ שור שוה מלתיים, אמנם לעיקר ביאור המקרא ברחי יודו רבותינו בדבר ההווה ורגיל להיות הכתוב מדבר, שאין שני השוורים שוים צדמיהם בצמטם, ובד"ז אין מלת וחלו שוה בהוראתה למלת יחן, כי אף צמלת יחן יורה על חלוקת הפחת לשני חלקים שוים, שפחת המזיק שוה לפחת הניזק ותרגומו (אלצירען), מ"ו מלת וחלו יורה על חלוקת דמי חצי לניזק שוים, כי אין הניזק נוטל ממנו רק כדי חצי נזקו ותרגומו (פערטטיילען), ומדמיוהו חצי שצכוונה כתוסף את נר"ן צמלת יחן, כי היה די לווד בלא נר"ן, כמו לא יטלו ימיהם (תהלים כ"ה), אבל תוספת הנר"ן תרדיענו החלוקה לשני חלקים שוים בצמטם, כי את נר"ן הצלמי צפעלים יראה שגא להורות על צמטם הפעולה כראוי לה צלמי שור נטי" ומונו, דוגמא לזה שאמר יעקב בשלומו כה האמרון לעשו, כה תדברו אל עשו, שהקפיד עליהם שלא ישנו בלשונם וכל הדברים אשר שם צפיהם, ובמקום אחר העירונו על נר"ן הצלמי בצפעלים שם נטי" התאר (כתיב ציחור בואת המעשה אשר יעשו), ודא דלא אסת הוא, כי המעשה שאדם ומתאר זו יעשה יחור בצמטם וכראוי, היולא לנו שצמלת יודיענו אופן תשלומי הניזק, ע"א ומכרו את שור הכי וחלו את כספו, יראה שאין לניזק תציעה בנכסי החזיק, כ"א אמנם תשלומי נזק אינם נפרעים כ"א ונגוף שור המזיק בלבד, כי ונכרוה ונדמי המוכרה יגיע לניזק תשלומי, אמנם עדין לא ידענו כמות הסכום שיסתלם הניזק, ע"א וגם המה יחן, ר"ל מה שנספת ע"י המיתה יחן, א"כ לא יגיע לניזק אלא חצי נזקו, ולפי"ז יהיה תרגום המקרא דל"ו (זיא זאללען דען לעבערדיגען אכסען פערקויפען, דאס געלד דאצייר פערטטיילען, נעמליך דען פערלוסט אן דען געטאדטעטען זאללען זיא האלצירען). הגה אם נפרש מלת וגם ענין פחת (פערלוסט) מלת את נוסף לגמרי, והיה די לווד וגם המה, ויהיה גם כפחד למת ופי' פח: המה (פערלוסט דעם געטאדטעטען), אמנם מלאנו לזה דומים הרבה ב"ק, כמו לא יקרא עוד את שמו אצרכ, וישב את משה ואת אהרן, אל ירע צעניך את הדבר הזה (ש"ב י"א), ויהיה מלת את במקרא שלפנינו מכללם, ואחרי צמלת את הוא מיותר, לכן מלא ר' יהודה מקום לדרוש ולווד שהוא צא לרבות השבט שהצביחה הנבלה משעת מיתה עד שעת העמדה בדין שנתייקרה וראויה להמכר לכלבים וכדומה, גם בצבח זה יחון המזיק והניזק, לכן כשהמזיק משלם לניזק דמי חצי נזקו מוכה לו חצי שבה זה, גם ר"י מודה שמואמר וגם את המה יחן הוא ביאור על מה שקדם, להורות כמות סכום תשלומי הניזק, והוא פחת שפחתה מיתה, רק מיתורא דמלת את הוליא ר"י דינו שמתין המזיק והניזק בצבח הנבלה; ו"ש שם בתלמוד ר"ל פחת שפחתה מיתה מתין צמי מנא לי לר"י? מוגם את המה יחן, והא חסקה ר"י לזה נוטל חצי המה חה נוטל חצי המה (פירוש בצבח דנבלה), א"כ (למשכח נבלה למור קחתי) נכתב קרא את המה יחן, מה וגם? ש"מ תרתי, (דמלת את, ידענו פחת שפחתה מיתה); מוזאר מזה דבין לר"י ובין לר"י עיקר קרא וגם את המה יחן אינו רק ביאור אל מה שקדם, להודיענו שפחת שפחתה מיתה מתין צמי, ולא פליגא רק ביתורא, מלת את, לר"י דבצור להנבלה לא שייכי כלל, מלת את מיותר לגמרי, ולר"י מלת את כמו מן, כמו כלמתי את העיר מן העיר, כן את המה, מן המה, ור"י דרש מלת את לרבות דנבלה עלמו שחסי' רמנא למזיק ג"כ, וע"ש ברי"ט ד"ה א"כ, דלפירושו מומלת וגם ידעי' שותפותם בצבחה, וממלת את המה יחן ידעי' פחת שפחתה מיתה, ולא ידעתי לכחונו על לשון המקרא, וע"ש בנמוקי יוסף, אמנם לדברינו דעת ר"ל מוזארת היעז על לשון המקרא כפשוטו, ואשר לו התבוננות מצלי

הספן לקטרוג יונאל טעם דצדכרים אלה: (לו) או נודע. הא ללא אומר ואם שור נגח הוא (כלעיל כי"ט) י"ל דבלשון זה היה משמע דמוכב על מקרא שלפניו, לוחו שור שחייב בו חלי חק כשהוא חס, הוא שחייב בו חק שלם צנחתייעד, וצמח זה אינו, לחינו דחס צמי' דליידי ז"י קרא קמח הוא צנחתייעדו הצעלים צמירה המלוי, שקשרה צמורה או שנגעל צמית גדלת שיכולה לעמוד צרות מלוי' ולאו לא הזכיר שם קרא ולא ישמרו, דצמור איירי כי רוב העולם צמית צמית צמחה פחותה (וקרא צפי דצמיתו צמירה פחותה) וצמור כזה גם צנחתייעד אינו משלם חק שלם, להלכה כ"י יהודה (צ"ק מ"ה ז') דצמירה פחותה פטור צמועד מנזק שלם, וע"כ קרא דילן העמייב צמועד חק שלם הוא צנחתייעד ככל, וכדאמר קרא ולא ישמרו. לכן אומר ומלת או, שענינו למלק צין שני הגושאים, ואין קרא זה מוכב על הקודם לו, והוא גם מלה תנאית, כתיב רש"י (יקרא ד' כ"ג) הכנה או משמשים בלשון חס, וכתיב"ע כאן אין אשתמורע, ומשמע כאן לתנאי ולמלק, ומלת טרע דנראה כמיוחס כ"ל שצא להודיענו טעם שמתמירין על המחיק צמח לחייבו צמירה פחותה, ומקילין עליו צמועד לפטרו מ"ש צמירה פחותה, כי שור שהזיק זה כונה פעמים עד שנתייעד קלא חית ליה וטרע לרבים דשור זה טבעו להזיק, ובני חס גדילים היינו ומרחיקים עלמם וצמחה שלא יחקו, לכן אין היזיקו דשור המועד מלוי כי"ט וכגי' לכו לצעלים לשמרו צמירה פחותה, לכן הוסיף קרא ומלת טרע: ולא ישמרו. כלל אז חייב צמועד חק שלם, אבל אם ישמרו צמירה מאומה אף שאינו צמירה מעולה רק צמירה פחותה, כגון שקשרו צמורה או שנגעל צמיתו גדלת שאינה יכולה לעמוד רק צמח הוא דמתייבב אף צמיתו צמירה פחותה (צ"ק מ"ה כר"י דליכתא כותיה), וכדאצטריה הרב צפ"י, דשור המועד קלא חית ליה ובני חס גדילין היינו, ועליהם להרחיק עלמם וצמחה שלא יחקו, נמלא שאין היזיקו מלוי כי"ט לכן כגי' ליה צמירה פחותה, משא"כ צמח, וי"ל דמלישנא דקרא מוכח כן, מדאמר ישמרו, ולא ישמרו אוחו; כי יש הצדל צין הגך חרי ליטני, שצמחהצרות אוח הכנוי אל הפעל אז כולל הכל, וצמחה הכנוי יורה על הפעתי לצד, ואם נאמר ישמרו אוחו (ומלת הכנוי), היה משמעו צמירה פחותה הראוי לשור זה, והיינו צמירה מעולה, כי להיותו כצר מועד לנזקין היו לריבין לו צמירה מיוחדת (דסייענו נעילה גדלת שיכולה לעמוד מ"ש צרות שאינה מלוי), אף שלכלל שאר השורים אין נזקין לשמירה מעולה כזו, עכשיו שאמר ישמרו (אוח הכנוי מחובר לפעל), משמעו צמירה כללית, והיינו שלא עשה לו הצמירה הרריה לכלל השורים והיינו צמירה פחותה, (ובזה מדוייק היטב ליטנא דמחני ספ"ד צ"ק מועד פטור שנא' ולא ישמרו); ולעיל (פ' כי"ט) צמור שהמית חס שנא' גם כן ולא ישמרו, אינו לפטרו מתיחה צמיתו פחותה, כי לענין מתיחה לאו צמירה חלי, דהא חפי' שור הפקר חייב מתיחה, אומם לענין שיפטור מוכר (ע"ש פנ"י). עמ"ש בויטב, ולא יכלו דצרו לשלום. וכבר עמדו הראשונים על ההצדל שצין חבור אוח הכנוי וצין מלת הכנוי. כתיב הרימו (פכ"ח מתיחה הי"ט) האומר שדותי אני מוכר לך כולן בכלל, וצמור שדות שלי אין הכל בכלל. ובה נכונים דברי הרמב"ם (פ"ד דצמחות ה"ט) צמור שצועה שלא אוחל אוחה, כיון שאכל ממנה כזית חייב, וצמור שצועה שלא אוחלנה אינו חייב עד שאכל כולה, דבלשון לא אוחלנה (צמור אוחה הכינוי לפעל) משמעו חכילה כללית, וכולל כל הכר המוגה לפניו, אבל בלשון לא אוחל אוחה (צמולת הכינוי) משמעו חכילת פחותה, ופורט כבר זה המשל הכרות, ורק חכילה כמתיחה במקרא חכילה בכל וקום והוא כזית, ומלת אוחה, כמו כי ירא חכילי אוחו, דמרגונו מני, כלומר ממנו: ולא ישמרו בעליו. מלת צעליו מיוחס כי מי זה מתייבב לשמרו חס לא צעליו, וי"ל דמזה ילפי' דצפי' שור מיוחד לצעלים משעת נגיחה עד שעת העמדה דקין, וכי אפקרי' לשור צמח גיחה הצעלים פטורים מלשלם חפי' דצמור שהמית חס אינו כן דכשהפקירו אחר שהמית מ"ש השור נקבל. כתיב הרא"ש פ"ק דצ"ק סי' ט"ז, (ומדברי הל"מ פ"ח מנזקי ממון ה"ג נראה דאשתמית מניה סוף דברי הרא"ש) ונראה דאף ר"י דיליף (צ"ק י"ג ז') גם פטור לנזקין מקרא דהויעד צעליו ולא ישמרו (לעיל כ"ח כ"ט) עיקר ילפותי' לנזקין מקרא דילן דליידי מנזקין, אבל כיון דקוצר ר"י דאף צמית חס פטור השור צאין לו צעלים לכן אייתי קרא דהויעד צעליו דמיידי צמית חס. ובה אודה לה חתימה התייב (פ"ק דצ"ק מ"ג) דלרצון שאין לריבין צעלים צמית חס איך ילפי' לנזקין לריבין צעלים מקרא דהויעד צעליו דליידי צמית חס. ודסק דילפי' צמח אינו ענין, ע"ש. ואין חס לריבין לזה דמקרא דילן שפיר ילפינן דצפי' צעלים לנזקין. והנה צמח ר"ע איגר סי' קל"ז הקשה לדעת הרא"ש דרצון לא מתייבב רק צמית חס אבל צמקין עורו דנגח ואח"כ הפקר פטור, ח"כ מלי פריך (צ"ק ל' ע"ג) וליהדר ולידיינו ד"ו ואח"כ ד"ג, הא חס נגמר דינו למקילה תחלה הו' השור הפקר, חו' חיל לזונו ד"ו, דהו' כמו נגח ואח"כ הפקר, והג"ח צ"ע. ויחס היה לו להקשות חרמ"ס דצפי' מנזקי ממון ה"ג ספק כרצון דשור המדבר שהמית

נסקל, וצפ"ח ה"ג ספק דזהיזק ואח"כ הפקיר פטור מתשלומין ח"כ איך פסק (צפ"ח ה"ז) קדמו ודנורו ד"ג תחלה חורין ודין אחרון ד"ג, הא ע"י ד"ג הופקר וחו ליה צעלים להמצינן צתשלומין. וסבור הייתי לומר להפקר זה מינו הפקר גמור, ולא הפקרי רק נחמת פטורו צ"ד דיני נפשות תחלה, וכיון דהך דינא בעצמות הוה, דינו להיות בטל, כצדוק היינין שפסמו שפוט דדין בטל (כצדוקות ל"ט) ואף אם ניימא דדינייהו דין ולא בטל וי"מ הדבר צדוק שלא היטה דעת צ"ד דדינייהו לגרום היזקא צשיענדורא דניזקו, אע"ג דלא נתגלה עדיין הדבר שלא העידו עלי' ולא משיב צד תשלומין (כצדוק' צ"ק ל"ג ע"א ד"ה איכא דינייהו) וי"מ אית לן למימר אף דהוי הפקירא לכולי עלמא לא הוי הפקירא לדדי' דניזק (כצ"ק קט"ז ע"א) דלא להוי חו צעלים ולאפטורי' מתשלומין. אמנם יותר כ"ל דהא דמקשי בגמ' ליהדר ולדינני' ד"ע, לא לאחיוצי צעלים לשלומי, להפקר הוא ופטור, אלא לאשתלומי' משור עלמו ע"י חריטה וכדומה, ומלמתי כדברי צשיטה מקובלת שס סכתב צדס גדולי' הממזכרים, שאין כאן צעלים אחרי שגמור דינו עד דמייצי' לשלם נצימו, ואינו משלם אלא משכר חריטתו שאם נשתהה והכרית ומגבין הימנו, ע"כ:

כב (א) אם במחחרת. כשהוא חומר את הצית (רש"י), דכיון דטרע ומכר נפשיה למחר, אדעתא דהכי אתא דאי קאי לאפאי קטילא ל', ואמרה תורה כיון דדורף הוא ח"ל התראה, אלא מנלין אותו צנפשו; אבל נכנס לחצרו וגו דרך הפתח אינו הורגו עד שימרו צו צעדים סזי דקאמינא צאמך וקטלינא לך וזה קבל עליו התראה ואומר יודע וע"מ כן אני עושה שאם תעמוד אחריו אותך אבל בלא התראה לא, דלימא לאו אדעתא דנפשות קא אתי אלא דאשכח סתמא להדי', ועל דעתא דאי קאי צאפי לישוק, (ל"ל דלא כר"ס: (ב) אם זרחה השמש, הזכיר בלשון נקבה זרחה ולא זרח כי כן דרך הכתיב להזכיר בלשון נקבה כשרואה לדבר בזמן שהשמש מתחממת בעולם ומתחממת ברוח חללו, וכן לעיני השמש הזאת (ש"צ י"ג), וכשהשמש מתחיל לזרוח ורואה ללאת ולהתנוץ צוהרו נקרא בלשון זכר כמו וזרח לו השמש, השמש יאל על הארץ, יקם כגבור, ואמר כאן בלשון נקבה להורות שאם התשטפה השמש בעולם שהוא יודע שיתפש ולא יוכל להכליל מידם וזרדלי' לא ירדו לכן דומים לא (רצ"ח), ויש לגנוגה בכלל זה. כתב הראש"ד (פ"ט מנגיבה ה"ח) אעפ"י שדרשו כמננים אם זרחה עליו השמש, דרך נטל אם צדוק לך הדבר כשמש שלא בא על עסקי נפשות וכו' (ערש"י), אעפ"כ אינו יורא מיידי פשוטו, ציוס אינו רשאי להרגו שאין גבב ציוס אלא אם יוכל להטמט שומט וזרחה, ואינו מתעכב לגנוב ממון גדול ולעמוד על בעליו להרגו, אלא גבב צלילה מפני שהגבב יודע שצדוק צדיתו בא להרוג או ליהרג, אבל גבב ציוס אין צדוק מנאי ושמוטי בעלמא הוא, ע"כ. וכ"כ הרמב"ן כאן צפ"י ח"ל, דרך הפשוט יודע, יאמר שאם חמר צדוק צמים ומנאל צמתרת צלילה יהרג, ואם זרחה השמש על הגבב ואדם רואהו ומכירו לא יהרג אבל ישלם מה שגבב והוא יאל משם ציוס, וטעם השמש האור לעיני הרואים, וכן לעיני השמש הזאת בגלוי, וטעם הדין הזה כאשר הזכרנו כי זה יהרג את צדוק חו יצדק מננו, ע"כ. וכפ"י הראש"ד והרשב"ם. ונ"ל שלא כוונו הראש"ד והרמב"ם צדיתו לומר למאמר מוחלט כי כל גונבי יום ישמטו לצדוק ולא יעמדו על הצעלים להרגו, וכל גונבי לילה יעמדו על נפש הצעלים, כי הכיון היוני יודיענו הפך, כי יש גונבי לילה שצדוקים יודיעת הצעלים וכן הגבב ישמטו לצדוק, ויש גונבי יום שלא ישמטו לצדוק, אבל ימארו לטפוך דם צעליהם, כצדוק צדיתו מתגורר צדוק וציער מרוחק מצני אדם, כמו הגבבים המפורסמים המתרגלים מנעוריהם צדוקת הגבב עד שנעשה להם כעצב שניה ללכת תמיד צדוקות עקלקלותם; אבל כוונת הראש"ד ורמב"ם אינו רק להודיע הדבר הסוהו על הרוב, כי רוב צני אדם מתגוררים בצדקים ועיירות אשר צדקותם רבים מצני אדם, וצדוק אלה רוב גונבי יום אינם צדים לרנח נפש רק אשתמוטי קומשמוטי; וזוהו הכוונת שלא היו דברי הראש"ד ורמב"ם גד דעת רבותינו שאמרו צדוקתם ח"ל, אם זרחה השמש עליו, כ' ישמעאל אומר אתה אומר לךך צד (מה השמש שלום בעולם) או אינו צד אלא לחלק צין יום ללילה לומר אם הרגו ציוס מייב וצלילה יאל פטור, מ"ל ולנערה לא מעשה דבר וגו' מה להלן לא חלק צין יום ללילה אף כאן לא חלקו צין יום ללילה וכו', ומה להלן היו לה מושיעין ומנו והרגתו חייבת אף כאן היו לו מושיעין ומנו והרגו חייב, ע"ש. כוונתם צוה אלו היו מושיעין לשון המקרא כפשטי' לצד לחלק צין יום ללילה היה לנו מאמר מוחלט להצדיק על זמן המלאו לצד, דצלילה יהרג ולא ציוס, ולא היו מצדיקים כלל לא על מקום הגבב ולא על האדם העושה הגבב, רק צלילה יהרג אף אם הוא אדם שאין לשדור על הרגיה, וציוס אל יהרג אף כשנעשה הגבב צדית איש הרג יחידו ציער וצדוק מרוחק מייטוב צני אדם, ואף צגבב מפורסם הראוי למשדור על הרגיה, לכן הודיענו ח"ל המכוון הפנימי שצדוקתם שהוא עדי' ג"כ, להורות שיש לחלק צין אדם לאדם, עד שלטי האדם גם צלילה אין להרגו, וכן כשיקפסוהו עדים ורואים אף שהוא צלילה אין רשאי להרגו, והוא

והוא האמת לאמתו שלא החירה התורה דם הגגז רק צוואו גם על הרליחה, ונטעם הללח נפס הצעלים, ולא כשאין כאן סכנת נפשות, אונס הראצ"ד ועמ"ל לא צאו דצרכיהם רק להודיע כי דר"ל צוה חינו יולא מפשטו, וצלשון המקרא עליו ככללה ג"כ כוונה זו, אלא שהתורה דברה דצבור ההוה ורגיל (כאשר אמרה וצבר צערה ערפה, דצאמת אין חלוק זין נטרפה צערה או צצית), לכן חילקה זין גונבי לילה ליום, אבל לא למאמר הסלטי כ"ל לתנאי, וכמאמר פי' רז"ל. הארכתי צוה לפי שראיתי להרצ בעל גר"ל שכתב תורה אני על הראצ"ד אם ראה זאת הצריחא ח"ך מלאו לבו לחלוק עלי, אבל לא ראה אותה כלל, וכן תורה המפרש על המכילתא על הראצ"ד צוה, ע"ש. ואנכי הוואה שנתנס חשדו את הראצ"ד, כי לא נעלמו ממנו דברי המכילתא, כי שם (צ"פ הי"א), הביא הראצ"ד סוף דברי המכילתא הנ"ל אם יש לו מושיעין, הנה נחצור שדברי המכילתא ודעת הראצ"ד דברים אחדים הם לדינא ואין כאן מחלוקת, אבל הכתב והקבלה תואנים יחדיו, ואין המקרא יולא מידי פשוטו הראוי. והנה אונקלס צמר לו דרך אחרת צוקרא זה שמתגס אם עינא דקסדיא נפלת עלוהי דנאח ליה, והרמב"ן אחר שפסיצ ע"ד רש"י כתב, על דעתי נחכוון אונקלס לומר שאם ילא הגגז מן הנחתרת, וצא זה לומר עלי יש לי עדים שצא צנחתרת, דמיס לו כשאר המייס ואינו מותר להרגו ואם הרגו נהרג עלי, אבל ישלם אם לקח מנש דצר וכו' וא"כ על דעת האומר בתלמוד (סנהדרין ע"ג) שהצא צנחתרת ונטל כלים וילא פטור מ"ט דמייס קניניה. ויהיה שלם ישלם ואם אין לו ומנכר בגנצתו, מוצר לתעלה על כי יגנוב איש כדך ואף לאמתך תעשה כן, ע"ד רמב"ן. כוונתו לדעת אונקלס דפירש אם זרחה השמש עליו היינו שצבר ילא הגגז מן הנחתרת, וצב"פ מציא עליו עדים שהיה צא צנחתרת אז דמיס לו ואסור להרגו. וצוה אחר קרא שלם ישלם, אם נטל עמו משל צב"פ חייב לשלם, וחוה לדעת רצא דפליג החס צסנהדרין אדרב, ואחר תפצברא מילתיה דרב צשציצר אבל נטל לא, דלע"פ שצעודו צנחתרת צעשה שגגז לא היה חייב צתשלומין דצהיהא שעתא היה צכלל אין לו דמיס, והיה מתחייב צנפשו, מ"ט עכצו שהכליס צצית הגגז שיש לו דמיס ואסור להרגו, לא יזכה צנמונו של חצירו וחייב לשלם, אבל לרב דלית ליה החס הצא צנחתרת ונטל כלים וילא פטור, דמיון שצעשה שנטלן צהיתו צנחתרת שאין לו דמיס אז כי נחחייב צנפשו, זכה צוה שגגז ואפטר מתשלומין לחין אדם מת ומשלם. לכן הם קנויים לו לעולם שמשעת גגזה זכה צהס, (ג' עד ישה חיים מלת חיים כאן קשה, שאין לומר שהוא מוקד לנה דלמר קרא שלם ישלם, לדעת אונקלס דמתרגס קרא שצציא עדים שהיה נקודס צנחתרת, שהוא צענמו דיני דרב דפטור מתשלומין הנה מורכחים אנו לומר דשלם ישלם דקרא לאו דלסליק מניה קאי רק שאלפני פניו על כי יגנוב איש, זהו כוונת רמב"ן, והרא"ם אחר שהעתיק סוף דברי הרמב"ן הנ"ל כתב ולא צביעותי דצרי, וגרס לו זה לפי שמתצ סוף דברי הרמב"ן לענין צפני עלמו צלתי ומוצר לנה שקלס יע"ש, וצאמת דברי רמב"ן מונכיס כפשתן, (עיין צפ"י המצנה להרמב"ם שם וצנצורו ספ"ט מנגנה): (ג) עד ישה חיים מלת חיים כאן קשה, שאין לומר שהוא תאר לשור חמור ושה, כי אין צמאמר מנשור עד חמור עד שה קצוץ ועטוף שיפול עליו תאר הכצים, ודוקק לומר מלת חיים הוא שם הנקרה ומוסב על הנאלא תמלא הכאמר צרישא דקרא, כמ"ש רמ"ש צצירורו, ויהיה שיעורו תמלא חיים צידו, דהא מלת הגגזה צטעס מפקיק, ומלצד זה אין למלת חיים כאן מוקוס, לפי מה שלמדנו רז"ל שהגגז חייב צתשלומי כפל, אף שלא נמלאת הצהמה חיים צרשותו, כי אם מנה הצהמה מאליה או שמתטה הגגז ומתצלה צידו או שהיה נוצר ומעקר חייב צתשלום כפל (כמבואר צבוגי' דפ' מרובה ד' ע"א, ורמב"ם פ"א ומגגזה הי"ד ופ"ב ה"ח), א"כ מנר זה שאמר אם הנאלא וגו' עד שה חיים, דמנמנע שלא חייבה כפל אלא צנמלאת חיים צידו ולא צומת; וצללו כל אלה כיון שידענו דנרת כפל כוונת זין דצבר שיש צו רוח חיים, וזין דצבר שאין צו רוח חיים, אם כן כל המאמר מנשור עד חמור עד שה חיים נראה כמיותר לגמרי, (כמו שהעירו רז"ל ר"פ מרובה). והנה צמכילתא אמרו, אין תלמוד לומר חיים אלא להציא את החיה, דהואיל ומיעטה התורה שלא לחייב צתשלומי ד' וס' אלא צצתס ומכר שור ושה צלצד, ולא צשאר חיות, לכן ריצתה התורה כאן דצשאר החיות לחייבו כפל עכ"פ; גם מה שכתב צמכילתא (והציאו רש"י) חיים שנים ישלם ולא יתלם לו מתים, אלא חיים או דמי חיים, הצברים אמתיס להלכה, אבל פשטי' דקרא צמחי מוקמי, כי מלת חיים מוענדר צאמת, ואין לתצרו צמלת שנים הצא אחריו; לכן נראה לי אחרי שנאלאו צהצרה מוקויות שיצא מנאמר צתוך מנאמר אחר לתוספת צירור, ונקרא לצעלי הגיון מנאמר המוסבר (פארצאנעזים), והסימון לזה הוא כשיצא צסוף מנאמר המוסבר נעם ומפקיק יותר מנאמר לפניו, כמו ויתן אל משה (ככלותו לדבר אתו צהר סיני) שני לוחות העדות, שהז"ק צמלת סיני הוא מנך השני, והרציעי צנמלת משה אינו אלא מנך הרציעי, לכן כל המאמר "ככלותו לדבר אתו צהר סיני" הוא מנאמר מוסבר, ומוסיף צירור זמן תמינת

נתינת שני הלוחות, וכן רק נטישים וטפסים (ידעתי כי תקנה רצ לכה) ישנו צעריכם, שהסגירל צמלת ונוקייכם הוא מוספיק קטן יותר מן האמתה שבמלת לכה, לכן כל המאמר שציינתם הוא מאמר מוסגר ומוסיף ביאור לבנת ישיבת הנשים העוף והמוקנה צעריהם, וכן יולא מונך סדס לקראתו (אמרי שוני מהכות) אל עמק שרה, וכן כאן שהמאמר משור עד חמור עד שה חיים מוספק באתנה, ומלת הגנבה שלפניו אינו אלא צרביעי, א"כ הוא מאמר מוסגר, וסגנון לשון המקרא כן הוא, אם המלא חמלא צידו הגנבה שנים ישלם (משור עד חמור עד שה חיים), והמאמר המוסגר הזה הוא מוסף ביאור על תשלומי השנים, וירלה תשלומי הכפל יהיו כעין שנגז שהיו צמיי הצהמה, ולא אזלין בחר שעת מליאת הגנבה צידו, שאע"ג שהיו עכשיו מתה לא ישלם דמי שתי צהמות ממות דזילו טובא חבל ישלם דמי שני שורים חיים, שני חמורים חיים דיוקרי טובא; והאריכה התורה לנאכ הפרטים משור עד חמור עד שה, ולא נחמה בלשון קרה ולומר שנים חיים ישלם, כי צא להורות שבתשלומי כפל אין הצדל צין שור לשה, אע"ג דיש הצדל צייניהם לתשלומי ד' וה', גם הוסיפה כאן מלת חמור, להודיע שבשאר הצהמות נוהג תשלומי כפל אע"ג שאינו נוהג בהם תשלומי ד' וה' צמצם ומכר, ומלשון המלא חמלא צידו ממילא משמע שלא טובא ושלם מכר, שלא טובא מן ואם המלא חמלא, דמשמעומו שהוא מלי צידו ושלם טובא, צידו שהוא צרשותו והיינו שלא מכר (וכמ"ס רש"י וע"ס רח"ם). וד"ז הבינוהו רז"ל ג"כ כמה שאמרו (צ"ק ס"ה) אחייה לקרן כעין שנגז, שאם היחה הצהמה צענת גנבה שנייה וצענת מליאה היא כמותה לא ישלם לו צ' צהמות כמותה אלא דמי צ' צהמות שנייות, ביאור מלת חיים דקרא לא בלצד על שלילת המיתה כ"א גם על ההוראה העלמית שבמלת חיים, דמלאתוהו להוראת הבריאות, כשיש הסכמה טובה צין חלקי ההרכבה לחוק ולגדל כח המיוני (געזודנהייט) כמו עד מיתם (יהושע ה') דתרגומו עד דלתסיו, וכמו כי מיות הנה פי' הראצ"ע כח חיים יש לכה. הנה לפי רז"ל צין צמילתא צין בתלמוד, מלת חיים שבמקרא לא להורות על המלא הצהמה צמיותה, כ"א יורה על התשלומין המוזכר צביעי דקרא, והוא ע"ד שנתבאר דמאמר משור וגו' חיים הוא מאמר מוסגר, והוא מוצא אופני תשלומי השנים, ומוקסם עם הנגינה, ובחכם חשד הרמז"ד צביאורו לומר שדברי המכילתא מתנגדים לנגינה, והספוך הוא, ואין מילוק ג"כ צין המכילתא והתלמוד, ודלא כמו שמקצ הרא"ם: (ד) כי יבער איש. יולך צהמותיו (רש"י), פירש מלת יבער בהוראה תלומית, ענין צהמה וענין השחמה, כי ציעור הוא לשון כליון והשחמה, כמו ובערתי אחר צית ירבעם (מ"א י"ד), ובערת הרע ונקרצך, וטעמו כאן יבער וישחית צלומעוה הצעיר והצהמה, והוא מאמר כולל פרכים שנים, והם ושלם, ובער, והרעון צושלם חזקי מדרך קף רגל סהם יולאם מן הדריעה שאינה מצערת צמולתו, והרעון צוער חזקי השן האוכלת ומצערת בהלטה, ושמותי הוויין צמיתת ושלם ובער לחלק הכלל אל הפרטיים, כי גם זה אחד משמותי הוויי, וכענין הוויי של ושתי טבעות (לקמן כ"ה י"ג). ר"ח: (ה) ומצאה קצים, לא צעד הקולים ישלם אלא רבותא הוא שאע"פ שאין השם ראוי להדליק בלתי הקולים מ"מ חייב, ואמר גדיש וגו' צדך לא זו אף זו, כי גדיש טרם צקלייתו ועמורו, גם קמה צזריעתו וניכשוו, אף שדה שלא חרע כלל. (הגר"א): (ו) כי יתן איש אל רעהו. פרשה זו נאמרה צשומר חכם ולפיכך פער זו את הגנבה כפי קבלת רצותיו, וזכר סתם צכתוב מפני שדרך שומרי כסף וכלים לשומרם צחנם, ופרשה שני' צצשומר סכר הזכירה חמור שור ושה כי דרך הצהמות לתתם ציד רועים לשומר וירעו אותם צשכר. (רמב"ן) ודרך הכתובים צכינ לצמון על העונן מול ההווה והרגיל: (ז) ונקרב וגו' אם לא שלח. פירש"י צעה"צ והוא השומר יקרצ אל הדיינים לדון עם זה וליטצע לו שלא שלח ידו צשלו, וכמ"צ ועיתקריצ מרי ציתא לקדם דייניא ויוני ללא אופיעי ידיו, ולפ"ז כלול צמאמר אם לא שלח ידו גם הגנבה, כי אם גנבו הרי שלם ידו צשל אצרו יותר ממי ששלח ידו להשתמש בו ללכוד בלצד, והרא"ם הוכיח כן ונסוגית התלמוד בלשון אם לא שלח ידו כולל ג"כ הגנבה שלא גנבו הוא אלא נכנסה הימנו, ע"ס, אמנם לרמב"ן אין השצועה הרמוחה צמלת ונקרצ על שלא שלח ידו צשלו אלא על הגניבה שטען צה, ולא הולך הכתוב לפרש אותה, מפני שהוא מוצא צעלמו שהצועה לא תהא כ"א לקיים טענתו, וכאילו אמר שמה שהלריך הכתוב ליטצע צענתה גנבה להפטר צה הוא צתנאי אם לא שלח ידו צשקדון, חבל אם שלח צו יד להשתמש ללכוד קודם שטען שנגז כבר נעשה עליו גזוף ומייצ לא על הגניבה בלצד על האונסין. (עי' צמב"ן ורא"ם); והנה מומשמעות לשון המקרא יש הסכמה על להרעו צין, כי כל לשון אם הצא אחרי ענין שצוה או-אלה, המכוון צי, ומייל שלילת ידו הסכמה, כמו השצעה אם תשקך לי (בכאשית כ"א) דתרגומו דלא תשקך צי, וכן הרימותי ידי אל ה' וגו' אם אשק (שם י"ד), תהי נא אלה וגו' אם תעשה עמנו רעה (שם כ"ו כ"ח), שהמכוון צהם שלא חקם שלא תעשה, מי אני וגו' אם יראו (צמדבר י"ד) שלא יראו (ערש"י טס), מי ה' אם יומת

(ע"א י"ט) סי' ה' אם חקם (מ"ב ה') שלא יומת, שלא חקם, ותרגומו (דאם ניקט), ומלת אם לא הבא אחרי שבועה המוכח זו החייב (בעיאהונג), כמו (ישעיה י"ד) אם לא בחים רבות לשמה יהיה, וכן (נמדבר י"ד) אם לא זאת אעשה, שהמוכח בכל אלה, החיוב צאמת כאשר דמיתי, צאמת בחים רבים, צאמת אעשה (וואהרליך, ואין ווערדע), הנה לפי היסוד הזה הנהוג בלשון, סויע להרמזין שאין מאמר אם לא שלח ירו מוכח על השבועה, כלדעת רש"י, דל"כ תהיה השבועה ספק המוכח, שיטעב שבאמת שלח ירו, ולרמזין נישא דמאמר אם לא שלח ירו הוא מאמר תנאי; והנה לרש"י לדין לדחוק ולומר דלשון אם לא כאן הוא זר ויוצא מדרך חזקיו, ומלת אם לא פי' אשר לא, כמו עד אם בלו לשמות (בראשית כ"ד), עד אם דברתי דברי (שם ל"ג), אם אני לא אעבוד (שם ל"א) כוונת רש"י, וכן כאן אם לא שלח, כמו אשר לא שלח; אמנם גם להרמזין יקשה יותר סתימת הכתוב ענין שבועתו, ואין דרך הכתוב לקחוס אלא לפרש, ולכל הפירושים לדין ציבור שהזכירה התורה הטפל והעליונה העיקר, הזכירה קרינת השומר לפני הדיינים, והעליונה עיקר חיוב שבועתו; לכן ניל שאין מלת ונקרב כאן הקריבה הגשמיית המוחשית, אל הדיינים, רק קריבה רוחנית עיונית, (כמו מ"א ז') כי כן קרבו אלי, שהוא קריבה רוחנית ממשנית, וכענין שם קרבן הגאמר בקרבנות שהוא קירוב עיוני רוחנית אל הש"י, ולשון קריבה בנפעל היא לקבל דין ומשפט, כמו ונקרבתם צדוקר (יהושע ז'), וכן ונקרב צע"ה"צ אל האלהים (האלהים הוא שם קדש), ר"ל צע"ה"צ ישים אלהי' נגד פניו וכאלו מתקרב עמנו לעמוד לפני ארון שופט כל הארץ, ולאמת טענתו לפניו שלא שלח ירו, ואין מלת אם כאן מלה תנאית אבל הוא לשון אמת, ונעלמה הנו"ן במלת אם כמו שנעלמה מומלת אמת. ויש הרבה אם במקרא המפורשים בלשון אמת, כמו אם רחץ ה' את לואת בני ליון (ישעיה ד') פי' צאמת רחץ, וכן (שם כ"ט) הפסכס אם כחומר היולר יחשב, וכן (משלי כ"ג) כי אם יש אחרית, ר"ל כי צאמת יש אחרית, וכן כי אם תם הכסף (בראשית מ"ד) צאמת תם הכסף וכמ"ש הרד"ק, (ועמ"ש צוילא, ואם יהיה אלהים עמדי). ופי' שיתקרב לפני ארון כל ית' שבאמת לא שלח ירו, ותרגומו (טעטעללע זיך הין פֿאַר גאַטע, צעשטאַטיגענד, ניקט האנד אנגעלעגט וו האצטון), וזוה תוכן ענין שבועה בלישנא דקרא צלי דחוק: במלאכת רעהו. הכונה בפקדון שמכר בידו, כתרגומו בזה דומסר ל"י מצרי, והוליא הפקדון בלשון מלאכה כי ממונו של אדם יקרא מלאכה, כמו להגל המלאכה (בראשית ל"ג י"ד) והוא על המוקד, וזוה לומר שאסור להשתמש בפקדון כלל, שאם הפקדון צע"ה אסור לעשות זו מלאכתו, ואם הוא כלי אסור להשתמש בו, כי השמוש בכלי יקרא ג"כ מלאכה, שהרי הכלי עשוי למלאכה לתשמיש (כ"ב"ט): (ח) דבר פישע. מלת פשע כולל כל אופני חטא ומעילה ובגידה, פריקת עול המושל מעליו וסור מתחת ממשלתו, (כמו מ"א י"ב) ויפשעו ישראל צבית דוד תרגומו ומרדו, צימיו פשע אדום מתחת יד יהודה (מ"ב ח'), ופשע וכחש צה' (ישעי נ"ט), תרגומו (אצטרייניג), ומלת דבר אין הוראתו כאן על עול מיה (אין דינג) מענין לא אוכל לעשות דבר, אבל הוראתו הדבור המצטי (אין וואָרט), מענין ואין דובר אליו דבר (איוב ז'), ומציב דבר צטרס ישמע (משלי י"ח), אך דבר שפתים (ישעיה ל"ו), וכן בתלמוד (צ"מ מ"ד) פי' דבר לשון דבור פה, אם אמר לעבדו ולשלומו מנין ת"ל על כל דבר פשע, ותרגומו (וואָרט דער אצטרייניגקייט), וטעמו דבור המורה על פריקת עול מלכות שמים, כגון שמואל שקנן בשבועתו, כי רק באופן זה חייבתו התורה לתשלומי כפל (ערש"י); והמתרגמו (פֿעראוונטרייעטע זאכע), יחייב כפל צטוען טעבת גבז לצד ונמלא שהוא עלמו גבזו חף שלא כשבע על טענתו, ואין זה אמת: כי הו"א זה. לרבותינו ילמדנו צוה לדין מחייבין שבועה אח"כ הורה במקלח התביעה, אבל בכופר הכל פטור; אמנם זה אינו צטענה ולא שייכה רק בפקדון, כגון שבועת שומרים, שומר חנם שנגנבה שומר שכר ושוכר שגאנסה ושואל שמתה מחמת מלאכה, דצאלה גם כופר הכל חייב, רק צטענה לדיתיא בפקדון דוקא, לדיתיא גם במלוה, כגון שטען לא הפקדת צידי מחמתו ולא הסכמתו ולא הסכמתו, או שאמר אמת הפקדת צידי או הסכמתו או הסכמתו אבל המחתי לך, בכל אלה אינו חייב שבועה מן התורה רק צמודה במקלח לא צבורה הכל (צ"ק ק"ו) עירוב פטשיות כתיב כאן וכי כתיב כי הוא זה אמורה הוא דכתיב, כפירוש ריב"ז צחוס' שם וכ"כ הרא"ש שם, דלא כרש"י שם, דלא אמרו עיקר פטשיות שתעקר ממקומה ורק ממלוה לא מתקדון משתעי, רק עירוב פטשיות ובפיקדון וגם ממלוה משתעי קרא, והרב צפני יהושע שם השתדל להשוות גם דעת רש"י לרבי"א, ועל כל אצדה דקרא מיידי נמי צהודאה וכפירה שההודאה היא צאצדה והכפירה ע"י טענת גבז בלפטים מוויין, כמ"ש צפני יהושע שם ק"ו צ' צטוען טענת גבז צאצדה חייב כפל, — והנה למה דמוקמינן כי הוא זה להורות על מודה במקלח, פירוש מלת כי לשון אלא לשלול את הקודם, כמו לא אחס שלמתם אחי הנה כי האלהים לתרגום כי אלהן, וכמו כי למקח דשרה דפירשוהו אלא למקח, שהוא אחד

מד' לשונות שונות כי וְשֹׁמֵט, וטעם כי הוא זה חלל הוא זה, כמות המלוה או הפקדון חינו כחצבתך חלל הוא זה כלומר פחות מה (כור חיז'ט'ס דיועם) חונט מלת זה דקרא לא ידעתי לכיון היטב, למאי דקיי"לן הילך פטור, ואין הפרט צוה צין מלוה לפקדון, חלל דבנלוה כל המקל שמודה צו הוא צירו והוא מוזמן לתמו לתוצע מקרי הילך ופטור דכמו שנתנו לו כצר דנוי, וצפקדון אע"פ שאינו מוזמן צירו, כגון שהוא צאגס או צרשות הנפקד, כל היכי דמודה ל"י הוי ל"י הילך, דפקדון כל היכא דחית' בצרשות דמנ"י חית', ולא משכמת מודה צמקל פקדון דחייב שצועה מה"ת, חלל כשהמקל שמודה צו ליחא צעיי"י דנאצד צפשיעה (עיין צמ"ט ספ"ו ונשאלה ופקדון וצפ"ג מטוען וצמ"ט סס) ח"כ מה מלת זה דקרא, דנשנעומו דצר הנעלא, והוי ל"י הילך, חונט לדעת הרמב"ם דאף צפקדון אע"פ שהוא צעין אי לא חמר ל"י הילך הוי מודה מקל, ודוקא שנתנו מיד ואמר ל"י חין לך צידי חלל זה והילך אז פטור משצועה התורה (עיין ש"ך סו"ט ס' פ"ו סק"צ ג', וצמ"ט פ"ד מטוען צית מלא עד הזו, וצצא"ג ס' ר"לו התעורר על המצב שפסח טס דעת רמב"ם וצמ"ט פ"ח כאיך פוסקים) מלת זה דקרא כפשט"ו דלא הוי הילך כל שלא נותנו, (ורש"י שכתב כן חל"כ הודה צמקל לומר כך וכך אני חייב והמותר נגבג נמוי, כצר כתב עליו הרמב"ן דלא כהילכתא): (י) אם לא שאלה, לרש"י לא שייך לפרש מאמר זה חלל על השמוע ללרכו, כי טענת מה נשצר נשנה לא נכללה צו, ולזה יפרש שצועה ה' תהי' צין שניס, שכן הוא כדצרוי, כלומר וזו יפטר צטענת חונטין, ואח"כ התנה ואמר אינתי הוא פטור שצועה ששצב שמת או נשצר או נשנה, אם לא שלם צה יד להשחמש צה לעלמו, כי אם שלם צה יד ואח"כ נאכסה חייב צאגס"י כמ"ט הרא"ם, ודחוק מאלד לפרש מאמר אם לא שלם לתנאי לצד, ועיקר ענין השצועה יחסר מן המקרא; ונ"ל אף שבלשון התלמוד לא כללו בלשון שלימות יד רק התשמיט, מ"מ בלשון המקרא כולל יותר, כמו (ש"א כ"ו) לשלוח יד צמטיס ה', שהיא שלימות יד צגוף האדם וצנפשו, לפי"ן כולל לומר דמאמר אם לא שלם נכלל ג"כ תוכן ענין השצועה, לאמת טעמנו שהיתה היתה והשצירה והצני' ועלמה ולא נשצתו, כגון שלם מתה ונחתם שהעמירה צמנה או צלנה, שלא נשצרה ונשנה נחתם שהיליכה לתקום גדודי חיות ולקטיס וכדומה לאלה שהוצרכו בתלמוד לחייב צם את השומר שצרי, הנה כלל זה ככלל בלשון אם לא שלם ידו, ומלת אם פ"י צאמת כמבואר לנעלה, וצוה לשון המקרא על תקונו כראוי, וצמ"צ ע' יומי דלא חשוב יד' צעסקי דמצרי': (י) ולקח בעליו, ת"א ויקבל מנ"י ויני' מומתא וכפירש"י, הנה מלצד שהוא מיוחד לכיון שהדין מרוץ לחייב את השומר שצועה, פשיטא שיחלטה צו צעליו, גם קשה תהלוכת הלשון, שידצב ונעבל, בהמה, ומיד חמר אחריו ולא ילם שהוא השומר, ולולי דמסתפינא הייתי אומר דקרא אחי לאשמועי' דינא דשומר צצכר שנידחתו, דאע"ג ששומר שצרי פטור עלמו שצועה מתשלומי הבהמה, מ"מ הצעלים חייבים לשלם לו שצרי שנידחתו, ואין מלת צעליו טס דצד על צבל הבהמה (אייגענטהיימער), ואין הצני' שרשית, חבל היא שמושית, ועיקר המלה היא "עליו" ופירשו הסתמיצו' המוטל עליו (זיינע טערפליכטיגונג, אַצליעגענדהייט) כמו עלי אלהים נדריך, ונדרכ' עליה, שעינס חצו המוטל על האדם, (כמ"ט צצחרי מות י"ח ערותם עליו, וצני מלא כ"ה ה' ימה יצא עליו) וכמאמרם כיון דלומר עלי כמאן דטעין אכתפי' דנוי, והתחייבו' השומר היא לשומר מה שנוסק לידו, והצני' צמלת עליו תשומ כמלת צעבור, כמו ויעצד ישראל צאשה וצאשה שצרי שמוכונו צעבור אשה, וכן ולקח צעליו ר"ל ולקח צעבור עליו, שיקח השומר צעבור התחייבו' שהיתה מועלת עליו (ער כיוונט פ"ר זיינע אַצליעגענדהייט) כלומר שיקח שצרי על שנידחתו, והשכיל הכתוב בלשון ולא חמר "ולקח דנוי שצרו", דא"כ ה"י משומע שיקבל דנוי השכירו' על כל זמן השמירה, דכשנאכסה הבהמה צחלי היום יקבל שצרי גם על חלי האחרון של יום, לכן סינה לומר "ולקח צעליו" שלם יקח דנוי שכירו' רק על הזמן שהיתה חיוצ השמירה מועלת עליו, והיינו עד זמן שנאכסה הבהמה (עומ"ט פ"ד אם שכיר הוא) ולפ"י שני המאמרים ולקח צעליו ולא ילם מאיס אחד יצד והוא השומר: (יד) אם בעליו עמו, דצותינו (ציו"ו) פירשו אם שאל גם את הצעלים צעת שנטל את החפץ ששאלה פטור השואל מלשלם אע"פ שחין הצעלים טס עמו צעת הגניצה והאצדה או צעת שנאכס, חבל אם נטל השואל החפץ ונעשה עליו שומר תחלה ואח"כ שצרי הצעלים או שאלן חייב השואל לשלם אע"פ שהיו הצעלים עומדים טס צעת שנאכס דצד השומר, ועיי' מאמר צעליו חין עמו שלם ילם, עיי"ש צמנחא, הנה להסציר דעתם על לשון המקרא לומר שהפטור והחיוצ של השומר הכל תלוי צעת שאלה דוקא כ"ל שהוא מוצן בלשון צעליו שצרה התורה את הנשאל, ולא קראתו רעהו כאשר תחילי יחאל מעס רעהו, כי צאמת השואל כלי מתצירו או הבהמה, מיד שמשך וצכה חין הצעלים יכולים להחצירו ממתח ידו עד סוף ימי השאלה, ואפי" נת השואל היורשים ונשתמשים ששאלה עד סוף הזמן, כי השואל קנה הגוף לפיכתיזו עד הזמן

הזמן הקצוב (ע) צומצם ס"ח משאלה ופקדון ה"ה ועיי' בהגה' מיינוני ס"ו מנדרים, לנרית אפי' דשאלה לא קני, מ"ג אין המשאל יכול לאסרו כל ימי שאלתו. הנה נוסדה זו מיד שמשך השואל חכה לא כשאר לו למשאל צדק הספך רק קנין הגוף, אבל קנין הפירות נחלק ומנו לכל ימות השאלה, ואינו עוד צעל הספך בכל ענינים כמו שהוא בשעת שאלה, נעמה כשחמרה תורה אם צעליו עמו לא ישלם, ע"כ נעשת שאלה ידבר שאז עדיין לא נחלק קנין הפירות והמשאל, והוא צעל הספך בכל עניניו, ואז פטרמה התורה לשואל, אבל כשאין המשאל עם השואל רק בשעה שלא נשאר אצלו רק קנין הגוף של הספך ולא נקרא עוד צעל הספך לענין קנין פירותיו ואינו צעליו בכל עניניו ציה לא פטרמה התורה, וספיר ארז"ל לא היה עמו בשעת שאלה אפי"י שהי' עמו בשעת מיתה וצדקה וצדק מייב, כך נ"ל להסביר דרז"ל בפטמות לשון המקרא, דוגמא ליה נכסי ל"ב דסליגי ר"י ור"א (ב"ב ק"ט) לר"י הם צחוקת יורשי הצעל, דמתוך שקיבל חסריות עליו קנאם וסרי הם כמותו, ולר"א הם צחוקת יורשי האשה שהיו שלה להעכלת לי מצי אצוה; אך שיש לגמגם קמה ע"ז מהא דצעל נכסי מלת של אשתו. וי"ל עוד כיון דמשעת שאלה נחלק המשאל מחייו ומותו לצדמתו (כי זה חל על השואל) ואינו נקרא צעל הצדמה בכל עניניו, לכן כשאחירה תורה צעליו עמו וצדק מדרב רק צדמתה שעה שהוא צעל הצדמה צדמת וינינו בשעת שאלה ששודרו צעל הצדמה לענין חייו ומותו משא"כ שששורל עמו רק בשעת חונסין לא יקראנו הכחשו צעליו כיון שאינו מו צעל לצדמתו להחייב צדמותו, ח"ט (ב"מ ל"ו) נסתברא שאילה עדיפא שכן מייב צדמותו. ויסוד מה שדרשו רז"ל לענין שאלה צעלים הוא נכון ואמתי, כי אלו ה"י כתיב צעליו אין אמו היה לריך להיות אמו ומש, השחא דכתיב עמו משמעותו אפי"י שאין עמו ומש אלא צמלכה אחרת היו ג"כ שאילה צעלים ופטור (כ"ט), וכבר הסבר למעלה (סוף פ' ויחי) ההבדל שצין עמו לאמו: אם שכיר הוא. פירש"י אם השור הוא שכיר צא בשכרו ליד השוכר, ע"י שכרו נשתמש בו ואין לו משפט שואל להחייב צדמותו. לפירוש זה לשון המקרא הסוף והיה ראוי לווד בשכרו צא כאשר העיר הר"ם. ועוד שאין מפורש במקרא שצדק מענין משלומין, כי לשון צא בשכרו מוסב על צדמת השור ליד השוכר לתת עמו מודע דין השוכר אינו כדן השואל. ולשון רש"ם אם שכיר הוא, ששכר צדמתו שכרו לעשות צה מלכתו, צא בשכרו כלומר שכר הוא נותן לו ואינו דומה לשואל לכן פטור מחונסין ומייב צדמה ואצרה כשומר שכר. ולדבריו היה ראוי לווד שוכר לא שכיר. ויצי' תרגם צא בשכרו עאל פסדי' באגרי', שהכח יצוא תמורת השכר. ולשון המקרא לפי' קצוע. ח"ל הגרי"א אם צעליו עמו וגו', שהי' לו לשמור צדמתו צעלמו. אם שכיר הוא שהוא שכיר לשואל, ופ"ד שאין לו רשות לשמור צדמתו, לכן אפי"י צא בשכרו ששמירת הצדמה צא ג"כ בשכרו, והי' לשמור, ע"כ. ולא זכיתי להצין דבריו, דהא תלמוד ערוך צדינו (כ"ט השואל) הי' עמו צמלכתו בשעת שאלה אפי"י שאינם עמו צמלכתו בשעת החונס דינו דין שאלה צעלים, ואם לא היה עמו בשעת שאלה אפי"י שהי' עמו בשעה שנאנסה אינו דין שאלה צעלים, ועוד ללא צעלי שהיא שאלו עמו צדמתו מלכה דוקא, דאפי' שאלו למלכה אחרת נמי שאלה צעלים היא. וראיתי לרלב"ג שכתב אם צעליו עמו בשעת שאלה לא ישלם, כי מפני שהצעלים הם תחת ידו בשעת שאלה לא יתכן שיסתעבר לו זה או צמירת הצדמה, כי אין האדם שדון ועבר יחד לאיש. ואם אין צעליו עמו בשעת שאלה, נשתעבר צמירתה בשעת השאלה אפי"י שהוא עמו צמלכתו בשעה שנאנסה אינו דין שאלה צעלים, ע"כ. ואפשר לכיון דבריו צדמת הגר"א, לכיון שהצעלים שאלים לשואל נחלת שאלה ואין השואל משתעבר או לשמירה הי' להם לצעלים לשמור צעלמו אח"כ, וכן כשצמלתה השאלה הצעלים שכירים לשואל שאין השואל משתעבר או לשמירה חל חיוב השמירה מחתלה על הצעלים. ולי' דמקרא זה מוסב על פרשת שומר שכר שלפני זה שחייבו התורה צדמה ופטור מחונסין, ולא הזכיר שם מה דינו לשומר צדמי שכירותו, וצא במקרא זה להודיענו שהצעלים חייבים לשלם לשוכר שכר שמירתו, עז"א אם שכיר הוא שהשומר הוא הוא שכיר לצעלים כי החייבו לו שכר על שמירתו אפי"י שהתורה פטרמה צדמיו חונס חונס מיתה הצדמה, מ"מ הצעלים חייבים לשלם לו שירותו. והי"ם צא בשכרו, השכיר יצוא לצעלים עבדו שכרו לתצו מהם. והצ"ח כמו ויעבד ישראל צדמה, צעבור אשה לקחתה לו, כן בשכרו צעבור שכרו כדי לקחת מצעליו. עיי' צמ"מ (פ"ב משכירות ה"ב) שהוכיח מחוב' התלמוד ששומר שכר הפטור מחונסין, אם נאנס לא הפסיד שכרו, אלא נשבע שנאנס וטעל שכרו. וכן הוכיח הש"ך (פוס"ט ע"ג סק"ה) ומקום אחר תלמוד. ולדבריו דיני' דמ"ג הוא מקרא מפורש. ודע שצמיתות המשפט שם צדמה"מ כתב אהר דינא דמינא, שאינו יכול לתצו שכר שמירה רק עד שעה שנאנס. ע"ש. ומלשון צא בשכרו דקרא יהי' משוער לכאורה שיוכל לתצו על כל זמן השמירה, וכשנאנסה הצדמה צמלי היום מייב לשלם שכרו גם על חלי האחרון מן היום. ואין מקום כאן לדבר ציה צדמה לפי ענין המצדמת: וימת יתכן

יתכן צבונת המקרא שזא להורו' כי נכלת חמור זה שמכר לו ועודו משועבדין לזה השוכר לזה ששכר אותו, ויוכל השוכר למכור הנכלה וליקח או לשכור צדמיה צהמה אחרת, כהרמזים (פ"ה משכירי ה"ג) השוכר את הצהמה ונתת או נשכרה בין ששכרה לשאת בין ששכרה לרכו, אם אמר לו חמור קחם אני משכיר לך חייב להעמיד לו חמור אחר, ואם לא העמיד יש לשוכר למכור הצהמה וליקח צה צהמה אחרת, או שוכר צהמה צדמיה' אם אין צדמיה ליקח, עד שיגיע למקום שפסקו בו, וכמ"ש הור"ם שם, שהצהמה נשתעבדה לשוכר לכן יוכל ליקח או לשכור צדמיה, אבל אין המשכיר מחוייב לשכור לו ומכסיו, צדמה נחמייד לו, ע"ש. והו' טעם אם שכיר הוא צא בשכרו, אם השוכר שכיר הוא, השוכר צעלמו יבוא לשוכר בשכרו, כלומר שהוא צעלמו נשתעבד לשוכר צעבור השכר שנתן לצעליו: (טו) לא ארישה. הטעם צדמיה' קדין העבד, ופי' שלא היתה חרופה מעודה עד היום, וכן הדין כר"ע (בכתובות ל"ח) נחלרסה ונחגרסה קנסה לעלמה לא לאציה, ומרומו (וואר ייא פערלנצט), והמחנמו (ניכט פערלנצט אינו), כהוראת ההזמן הסוה, הוא שלא כהלכה ושלא כמשפט הננייה: ימהרנה לו לאשה. אין ימהרנה לניווי וחיוב (ער זלנל) חלף רשות (ער קאן) אם יכלה יוכל ליטמנה לאשה. כדרשין: (כתובי' יז) לו מדעמו. וכן פסקו הפוסקים, דלא כחוקיני שמיים ימהרנה צעל כרחו, וכבר השיב עליו צלנ"ד, והא דלמשך קרא למשרי' ליה לנשאה אשפר לאשמועיה' דלא יננא כיון דעבד איסורא למנעל צלא קדושין (ואשפר דאיה צה משוס קדשה, עיין רמב"ם פ"א מאישו' ה"ד, ובכ"מ ספ"ג מנערה צחולה) ועוד שהלניף לצוא עליה צפני עדים (דרק צב"ג קרא איירי, דצלא עדים אינו משלם קנס) היה אמינא לאוסרה עליו שלא יהא חוטא נשכר, מיי' החירה לו הכחוז לפי שכבר הוקל כבודה לאחרים: (יז) לא תחיי, אל תאמר אשה היא שדרכה להשתצט צהנלים כאלה וראוי לתוס עלי', חלף תמיחנה, וכן לא תחיי כל נשמה לא תחוס לומר ילד זה מה חטא, אבל תמיחנו (רל"ט): (יח) שכב עם בהמה, צשכינת חרם צלרם ישמש הלשון צלחת משחי המלות, או אל, או את, כמו ואל אשת עמיחד לא תחן שכנתך, ואיש אשר ישכב את אשת, אמנם צשכינת חרם צצהמה לא נמלחו שחי מלות אלה, רק צציי'ת כמו ונכל צהמה לא תחן שכנתך, ואיש אשר יחן שכנתו צצהמה, ובחן שנה לשמש צחלה עם צהמה, ויראה שנוקצת שחי זה הצינוהו רח"ל לענין נשכב (קנהדרין כ"ד), כי אם הי' לענין שוכב הי' רחוי לומר אשר יחן שכנתו צצהמה (מיכ'): (כא) כל אלמנה, שם אלמנה שהנחה על אשה שמה צעלה כ"ל שהוא מורכב משחי חיבות, אל — מנה, אל לשליה כמו אל תאכלו, מנה לשון חלק כמו והי' לך למנה (תנה כ"ט) דתרגומו לתולק, כי האיש עם אשתו כחד גופא חשיבו כדכתיבו והיו לצכר אחד, ואמנם אשתו בנשו, וכל אחד מהם אינו שלם צעלמו כ"א חלק משהני, והכתוב קרא את האשה חלק אישה, ראה מיים עם אשה כי היא חלקך (קהלת ט') וצמיחת אחד מהם הנשאר צמיים הוא משולל חלקו, האשה הנשאת נקראת אל — מנה, כלומר מתוסרת אחד מהם (אונצטעיליגיטע) והאיש הנשאר נקרא על כוונה זו אל — מנה, מחובר חלקו, ואין טענה ממי"ש (כתובות י"ד) אלמנה ע"ש מנה, כי דק התלמודיים להוסיף טעם צדכר שטעמו צו לעלמו, הלא מ"קס הוא שהתלמודיים היו מכירים היצו צלשון יוני, וצדאי ידעו כי אפיקומן הוא צלשון יוני מאלל הנאכל אחר הסעודה, ומיי' צלדוהו אפיקו מיי' מחיקה: (כב) אם ענה חענה אתו כי אם וגו', לרש"י הכי זה מקרא קלר. ע"ש, ואינו נכון צעיני הרמזין, דמלת כי צמקוס זה כמו חלף, ויבוא עד"ז צמקומות רבות, כמו כי כאשר ירד הגשם והשלב מן השמים ושמיה לא ישוב כי אם הרוב את הארץ, לא ישוב חלי ריקס כי אם עשה את אשר חפצתי, צשניסם יאמר שלא יעשו דבר אחר כי'א שירו את הארץ מיד, וכן כ"א שיעשה מה שחפצתי, וכן כי אם אל חרני ואל יגולרתי חלך, וטעם אם ענה חענה אותו, דק אם לעק ילעק חלי צלכד, מיד אשמע לעקתו אינוו לריך לרצד אחר כלל, כי חני אושיענו ואנקוס ממך, כי אחת לחץ אותו, מפני שאין לו מושיע מידך והנה הוא נעזר יותר מכל אדם, כי אם שאר אנשים יטרחו אחר מושיעים לנקוס נקמתם ואולי לא יועילו והלל לא ילינו חלל זה צלעקתו צלכד נושע צהסם ונקוס ממך: (כה) עד בא השמש וגו'. כל היום חשיצנו לו עד צא השמש, וכדא השמש חחורו וטעלנו עד שיצא צקר של מחר, ובכסות יום הכחוז מדבר (לשון רש"י צסם התכילתא); ולשון הגר"א פשטי' דקרא כאן בכסות לילה ולהחזיר לו קודם האון שילעךך שלא ילעשר וכמיים צמה ישכב, וצם' משכיל לדוד כ' לרצותיו צכסות יום הכחוז מדבר מה דלומר קרא צמה ישכב, ואמרי' עלה לרבות את הנושע, אין ר"ל מנע של מטה ליסכב ולישן עליו, דהכוח מיוחד ללילה, חלף מיידי צמנע המיוחד להכב עליו ציום לחכילה וכדומה. ע"כ, ונ"ל גם דעת רח"ל דהכתוב מדבר צכסות לילה דאין מקרא יולא מיידי פשוטו, דהא צמדדש תנחומא אמרו, אמור מעתה שאין לריך להחזיר לו צמה שיישן שנאמר עד צא השמש צמה ישכב הכי לנה שונעת צו צלילה, ע"כ, חלל

חבל ומדאמר קרא במקום אחר (דברים כ"ד) לשון כבוד השמש, וכאן שינה בלשונו לומר עד זא
 השמש, אפי' ליש בלשון זה משמעות לשון כבוד השמש, להרי מלאכו מלה עד להורחא ענין
 המושך הזמן (והאשרענד דער לייט), כמו עד כה ועד כה (ויאל י"ח), עד גשתו עד אסיו (בראשית
 ל"ג), וי"ח מדהוליא כאן לשון עד, שיש צמטמעותו ג"כ הגבלת זמן (צ"ט), כמו עד אשר תשוב
 חמת אחיך, עד אם דצתי, לכן דרשוהו רז"ל כדרכם, שצא להורות שיהיה זו הגבלת זמן השנה
 והתחלת היום עד סופו, והיינו כמות יום ציוס, מודים הם להמקראות עליון צכקות לילה מדצרות
 כבעלי הפסט, ואין המקרא יולא מידי פשוטו, אמנם כמות יום הוא נלמד ממלת עד לבד, שיש
 צמטמעותו שתי כוונות הנתחלפות כמכר, והוא כמשפט לדדי, וכן דרך בעלי התלמוד צב"ח (עו"ש
 בתחלת בראשית), מדע שכן הוא שהרי פרשת כבוד השמש, לא"ח למרשו כ"ח צכקות לילה, בכל
 זאת אמרו שם צכפרי השצ תשיצו לו את העצוט גלמד שמוחיר לו כלי יום ציוס וכלי לילה
 בלילה, הנה ראו רבותינו לרבות שם כלי יום ציוס, ומכפל לשון לבד; וצאמת לשון המכילתא כאן
 עד זא השמש זה כמות יום, וכ"ה הלשון בתלמוד (צ"ח קי"ד), אמנם לשון רש"י צכקות יום
 הכתוב נדצר אינו לא צמכילתא ולא בתלמוד, דצאמת הכתוב צעמאו לפי ההמשך אינו מדצר
 אלא צכקות לילה, וממלת עד לבד הוא דמצינן כמות יום, והוא פשוט, וראיתי צב"ח רציד הזה
 בשם הירושלמי דמפרש עד זא השמש היינו זריחה, וכפשטי" דקרא, — ולדצינו און הצבלי
 והירושלמי מחולקים צעיקר הדברים: (ב) מלאתך דמערך, מלאתך מוצה המוטלת עליך
 כשתמולא מחולקת להצטל והם צכורים, ודמערך, התרומה (רש"י מנחות יט), ומסיים ואיני ידע
 מה הוא לשון דמערך, ואמר הרא"ש יותר יתכן לפרש מלת מלאתך על הצכורים שהם וממרים
 להתמולא ולהצטל תחלה, ולפי"ז מלאתך הראשונה הוא צכח הנאמר, ולפי"ז שפירש
 מוצת מלאתך אינו צכח המאמר; ודמערך הוא לשון חרמי תצוה זרע, סן תקדש המולא הזרע
 אשר תזרע תרגומו למולא תפתאצ דמעת זרעא דמזרע, וכמו שפירש מלאתך על התצוה
 המתמולא תחלה ור"ל מוצת מלאתך והם הצכורים, ככה נפרש דמערך מוצת דמערך, ור"ל התרומה
 הנטלת מן תצוה הזרע הנקרא דמערך, ולא דוקא תרומה ה"ה נמי מעשר ראשון ומע"ש, ובתמורה
 (ד' ז') פירש"י דמערך זו תרומה, ולפי שהיא מדמעת ועולה צאחד ומאה מפיק לה קרא בלשון
 דמערך, ובתוס' שם דמו דצריז שהרי זה אינו אלא מדצקן, לכן פירשו קרי לתרומה דמערך לפי
 שנוהגת בזה, וצכורים אינם אלא צ"צ, שאין מצינן צכורים אלא מפרי ולא משקא, ולשון הרמב"ם
 (צמט"ה ק"ד) מלאתך דמערך לא תאמר כאלו יאמר לא תאמר ומלאתך ומדמערך מה שראוי להקיימו,
 ול"כ כי מלת דמערך הוא צעמאו מה שנקרא בלשון המטנה צכס טבל, כי חכמי המטנה יאמרו
 לרוב שני שמות אלה, האחד שם טבל, והשני שם מדמערך, שם טבל הוה למכמי המטנה על התצוה
 שלא הופרש ממנה עדיין התרומה והמעשר, ושם מדמערך הוה להם על התצוה שנתקנה כבר מן
 התרומה והמעשר אבל כמעצ צכוכה תרומה ומקום אחר; ולדעת שם טבל המוכר צמטנה היא
 מלה עצרת בחלוף טי"ת הארמית לת"י העברית כפי הנהוג צמתי לשונות אלה, כי שם תצל צצרי
 הוה על הצבול והערצו (עברנישונג), כמו תצל הוא (ויקרא י"ח) בלצול וערצו זרע האדם חרע
 הצהובה, ודצר הוצבול את העין מלראות היטב נקרא תצלול צעיניו (שם כ'), וכן התצוה המעורבת
 בחלקי כהונה ולוי' כלומר בתרומה ומעשר נקראת תצל, יראה תצוה מעורבת לצעלים שוויים; וכן
 שם דמערך ומדמערך צמטנה יסודו בלשון עברי, והוא שם דמערך אחר הוה על טפיות הלמיות
 הגדרים מן הצוכה (טריקענן), אמנם אין עיקר ויסוד הוראתו הכוללה (כאשר יאמרו מחקרי הלשון),
 רק תמנית הוראתו בלצול ומנוכת דעת הצוכה המתגלה צעין ע"י טפות למיות אלה, כמו שפרש
 צכח ג"כ הוה על התגלות המצוכה והצלצול שבלצ הצוכה (כמ"ש ציצבו אותו צבעים יום), ומזה
 שמוסו רבותינו בעלי הלשון גם על בלצול ומעורבת התרומה צתוך החולין, וקראוהו מדמערך, והצדילו
 בין התצוה המעורבת מעיקרו עם חלקי כהונה ולוי' לקרותה טבל, ובין התצוה המחוקקת שנתערב
 זה התרומה לקרותה דמערך; אמנם בלשון המקרא יתכן לקרות צכס דמערך גם התצוה המעורבת
 מעיקרה בחלקי כהונה ולוי' וכשם טבל דמטנה, וגם לפעמים קראו רז"ל את הטבל צכס מדמערך,
 כאמרס (חגיגה כ"ה), כדי יין ומין המדומעות (ע"ש בגי'"); ופירוש דמערך לפי"ז מוצה המוטלת
 על דמערך, ר"ל על התצוה שעורכה צעבלה, וראיתי לר"ע צרטרורה (צככות פ"ז), שבי דגן שלא
 נטלה ממנה תרומה ומעשרות קרוי טבל, ומ"י טב לא, והערך כחצ טבל תצוה שלא נתקנה
 צורחי כטבלא לעץ שאין חרס יכול לאכול ממנו, וכן בלשון רומי נקר וסולקן, ע"כ ויותר
 יתכן לדעתי מה שכתבתי צכס טבל שהיא מלה עברית בחלוף הסי"ת צתי"ו, (וע' גי'ן י"ה) מעצב
 היינו מדמערך; ומענין דמערך המעורבת ישנוס רבותינו מלת טמנע על המעורבת בהתחלפות הצרת
 הדל"ת צתי"ת, כל שטמנע זה ספק חלב (כתובות י"ד), פירש"י טמנע כמעצב, ומשם תצל שיוכה
 על

על הסמכות, הוא עם חבלין דרז"ל על הפנים ע"פ הנתיבות הגולד מהם, כמו עם ערצ על
התעוררות ועל המחיקת, ומלחמי צדק מל סכתז מלחמך אלו צבאים כלומר שמיטלין בתחלה
כשפדין הכל מלא שלא יטל ומנוו כלום, ודמעך זו תרומה שניטלת מן הדמוע מאשר שים זה
חולין של צבאים עם הפניל של תרומה, עכ"ל. והוא כדנבי: לא תאחר. לפי פשוטו יחיד זה
שלא יאחר מלהפרישם מיד בשעת הכוסר שלהם, ודומה לאחזה לא תאחר לשלמו (כי מלא כ"ג)
שיפריש מיד כשחשבו להפריש ויהיה מן הזריזין המקדימין. ורבותינו פ"י (תמורה ד') שלא יאחר
התנוה צדק זה לזה, שלא יקדים תרומה לצבאים מע"ם לראשון, הא אם הקדים נעשו התנוה
המאחרים כצאים שלא בזמנם, אשר שפינה הקדר האחר בהם צמקום אחר. וקרוז לומר לרבותינו
אין תאחר כאן להוראה עכ"ז הדבר מלביא בזמנו הראוי (וויילען, זיימען, פערשפאטען), אזל
הוראה שני ותמורה (אנדערן) מענין אים אשר פיורה על הזולת, והזולתית היא צעלמו הסגוי,
שמענין הדבר מה אל זולתו, וכן בלשון אשכנזי הזולת והסגוי מתאחדים, הזולת נקרא (אין
אנדערער) והסגוי נקרא (אנדערן), ושפיר פירשו לא תאחר לא תפנה. עי"ש צוירא והנה איל אשר:
(ל) ואשי קדש. אונקלם ויבטיח ואנשין קדישין, ולא ידעתי למה לא תרגמו כפי הראוי ואנשין
דקדושה, כי יש הגדל גדול צין קודש לקדוש בהגדל צין חכם לחכמה, וצמיררעצ"י (ל קריא)
אחא כמיב הכא ואנשי קודש חסיון לי והתם צנגלה כמיב לא תאכלו כל צנגלה כי עם קדוש אחא,
התם לעילא ולעילא, דקדוש ימיר לעילא מן קדוש, והם אמרי נועם, ויש א"כ לתרגם אנשי קדש
(מאנגער דער הייליגקייט) ע"י דאס י"ד כ"א עם קדוש אחא: (ל) שרפה ל"ח. משמעות הגלה
זה הוא להאירנו על צהמה שטרפה זאב או ארי צדה, ושטרפה צענין שהיא נטויה למות צדק
הוא, דודאי אין צממע שחס גע צראם אונה או חלם מנמרה שתקרא טרפה צדק, אלא דדאי
המשמעות הנכון, והקבלה מבייטת צדק זהו שטרפה צדי משמות לשעה או לזמן קרוז צעזיל
הערך הוא, ואמרו חז"ל שזמן זה הוא שנה אחת, ויש לדעת ג"כ כי לא תקפיד תורה כשהגיע
לה מרשות זה ע"י זאב ארי או דוב אלא שתאסור כל צהמה המוכה תכה המזילה אותה ליד
מות עכ"פ, והם המכות שזנו סכמים שהם מניחות, וכמו שזא צממנה זה הכלל, כל שאין כמות
סיה טרפה, והפאה"כ צדה לאו דוקא, אלא שדך הכתוב לדבר לעולם צהוה, וצדה דך צהמה
לסדוף, וכ"ה צמכילתא דבר הכתוב צהוה, וג"כ הולך לכחוד צדה, כדי ללמד זו עוד דברים
אחרים כי דברי תורה גדעין לכמה פנים, יתלצו מתוך לבוש מלכות שם ומשי ורקמה טהורים,
ומצפנים יש זה רב פנינים ולבוש, זה הפסוק הנראה והגלה זו יתר בתחלת העין הוא ללמוד
על הפרטה לצד, ועל צמר מה"ם, שכלל צמר טרפה הוא, ומה שצפנים זו הוא שזמלמד על כל
צמר שילא מן מניחתו שאסור. ונעשה כטרפה, כגון צמר קדשי קדשים שילא מן לצורה, וצמר
קדשים קלים שילאו מן למומה, וצמר הפסח שילא מן לצורה, וכן כשהולית העובר את ידו מן
למעי אמו, ומשמעותו של קרא הוא כן, כאילו אמור וצמר צדה טרפה הוא, כלומר צמר שילא
מן מניחתו, שזה לשון שדה שאין לו מניחה, טרפה הוא (הרע"ב"ם צ"פ המלות, והסיקון); והנה
לפי מה שברילין לפרש מלת טרפה ענין קריעה והשמחה (לעברית צען), וכתיב וצמר תליש, קשה
מאד להביא בלשון טרפה כל המצעים טרפות שזנו חכמים (ע' רע"ב"ם פ"י משמיסה), ומכ"כ
לקרוא בשם טרפה למה שילא מן מניחתו, וי"ל שהם טרפה הוה דך כלל על כל דבר שנסתנה
זו הקדר המיועד עליו צין טבעי צין מעשי, וכן לרבותינו על תעוררת והשתנות סדר הכתה הגורלות
מקום שמונחים זו יאמרו טרף בקלפי פ"י ערצם, על ספינה שאינה מהלכת דרך הישר המיועד
לה, יאמרו הספינה המטורפת צים פ"י מנולבלת, על השתנות סדר הטבעי שנסתה מלמון וסלשון
צבילה והתערבם יחד קראו צילה טרפה פ"י צילה מעוררת, ועל אדם שאין דעמו מתקדחת
ומיושבת פליו כראוי לאדם לא דעת יאמרו דעמו מטורפת כלומר מנולבלת, ע"י ערוך ערך טרף,
ומה (רשע ו) כי הוא טרף וירשאו, כי כשזא אדם למעמד שאינו נגד טבעו המיועד עליו
לסיות צנה שהוא סי הגה הוא פולה, לכן תרגום טרף שם נחש; והאדם על שילא צאמד מאיצריו
דבר מה עמדו הטבעי הוא מלמעמד לכן קראו ג"כ צמם זה, טרף נפשו צאמד (איוב י"ח) ותרגומו
דמלצר נעשים, וכן כל צהמה שנסתנה זה סדר צריאותה צין צפנינות איברים צין צאיברים הגלים
זה צין מעלמה צין ע"י דבר אחר, תקרא מטעם זה צמם טרפה (אחמאליתעם טהיר, אשגא"ם);
אמנם ע"י הדברים האלה היה אפשר לנו כל צע"ם אם נשתנה זו סדר הטבעי המיועד לו, צין
אם שיעי זה גורם לו המיתה צין לא, ע"ז צאה הקבלה להודיע שאין בכלל האיסור כ"א צשהשטי
הוא מן הגורמים המיתה ולא בלעדי זאת, חשו אמנם כל שאין כמות סיה טרפה, אזל כשהשטי
אינו גורם לנפשו כ"א המכחוד והאצור לצד, ולא המיתה, אע"פ שהיא בכלל טרפה כיון שזמנא
זה שנוי סדר הטבעי מאשר צעלי פיים, מ"מ היא מותרת באכילה, וקראו סכמים טרפה כשרה,
ח"ס

ח"ט (צמ"ד ס' שמיני ספ"ג) זין המיה הנאכלת זין המיה אשר לא תאכל, זין טרפה כשרה זין טרפה אסורה. ורמיזתי צמ"ד רש"ז ס"י ע"ג שנתקשה מאלד צמ"ד ז"ה, דלם טרפה אינה כשרה, ולם כשרה לאו טרפה, ואמר צמ"ד טולדו זהם סימנים שאנו לריכס לעיין זהם לם טרף, וכן צמ"ט רנ"א שרי טרפה פי' המיר צמ"ה שהיה מוסופת צטרפה, ע"ש. והוא דרוק מאלד, ולדצרינו דרז"ל הם פשוטים וכוונים. והמשקף צעין האמת צרז"ל יראה צעילם שהצדדים האלה יש להם יסוד ומשען גדול, צמ"ט צמ"מור (ר"פ אלו טרפות) אשר מוחניי הכוללת י"ח טרפות הכוללים, רמז לטרפה מה"ט מנין וכו' ובשר צמ"ה טרפה ל"ח, ולם עיקר הוראת שם טרפה הנאמר צמ"ה אינו אלא דרוסה כדעת הרמב"ם, איך פשוט להם לחכמי התלמוד לכלול צמ"ט טרפה כל הוכרים שם צמ"ה, אצל האמת יורה דרכו, לפי שעיקר המוצן צמ"ט טרפה הוא השמנות סדר צריאת טעניותו, ח"כ נכלל צו כל מיני טרפיות; ולזה יש מקום ג"כ לקרוא צמ"ט טרפה כל צמ"ט שכתמנה צו סדר הנחתו עפ"י הדת, ויאל וצו למקום שאין ראוי עליו לפי רגון המטה ית, והוא הנקרא צפי חכמים טיאל חוץ למחילתו. ולפי שהחילדות המולדים צמ"ה הוא על הצדו מצדדים הכלים מחולה לו לחוץ מצי, כאכילת הקולים וכדומה ומתפסירי הצריות הרגילים להמאל צמ"ה כאשר תרעה צמ"ה, כי צמ"ה צמ"ה עיני ישימו עיין לנקות לם ומאכלה להרחיק ממנו כל דבר המזיק לם גופה, לכן אמר קרא צמ"ה טרפה, ועז"א צמ"ה לזר הכתוב צמ"ה ומקום שדך הבהמות להטרף, ע"כ. ר"ל להטרף השמנות סדר צריאות הטבעי; אמנם דע כי עיקר שם שיה אינו על מקום המרישה דוקא (פעלד), כי על כל מקום רחצ ידיים הנתפשט ונתחת צמ"ה ורמזו ואינו מלומלם צמ"ה (אויסגעשטרעקט, אויסגעלדעגט), וכ"ה צמ"ה ערבי. וכ"ו שהעוצר צמ"ה הבהמה הוא צמ"ה המלומלם ומגורר ונקרא צ"ח הרחם, כצ"ח המגורר צמ"ה, וכשילול חלק ממנו חוץ ממקומו המלומלם, המקום שחוץ ממנו נקרא שיה הפך הרחם שהיא צמ"ה:

כג (א) שמע שוא. אזכרה למקבל לשון הרע (מכילתא) מלת שוא יש לו שמי הוראות, הא' שקר, ה' חכם ללא יועיל, ולשתי לשונות אלה לא ידעתי לכיין ענין לשון רע, שהוא המדבר צגנות צמ"ה חף שהוא אמת, דכשהוא שקר הנה הוא מוליל שם רע (ערמנצ"ס רפ"ז מדעות וצמ"ה שם, וצמ"הו למשנה ספ"ק לזכות) ונראה לדעתי כי שם שוא משותף צמ"הו לח ענין יוס שואה ומשואה (לפניה ח' ע"ו) שפירושו לרש"י חורבן ושמוון, ומזה אמר (איז ט"ו) אל יאמן צמ"ה נחמה כי שוא תהיה תמורתו, שוא האשון ענין כזו ושקר, והשני ענין חורבן ושמוון, וטעמו ההולך תעה צדך שוא ושקר לא יאמן כי גמולו ותמורתו יהיה חורבן ושמוון. והנה כלל ענין חורבן ושמוון הוא, קלקול שלמות הדבר, שחסר צו עיין מה עד שאינה צמ"הו ותמורתו כשהיא אליו, כמו עריס יתו חרבה (צמ"הו כ"ו) צמ"הו העיר איננה רק כשיש צה יושבים, וכשהיא ריקה והם נקראת חרבה. שלמות הריס והצנעות היא להיתם מרעה לצמ"הו, וכשהם חסרים למיתם השאים עד שאינם ראויים למרעה הבהמות נקראו חרבה, כמו חמריצ הריס וגצעות (ישעיה מ"ג), שלמות צני המדינה היא להתחבר צמ"הו עם שכניהם סביבותם, וכשהם חסרים מזה נאמר (שם ס') והגרים חרבו יחברו. וכן פן תהיה הארץ שוממה (לקמן פ' כ"ט) כל"ו ומקולקלת צמ"הו צה שלמות יושבים, ולהיות שאין לך דבר המקולקל צמ"הו ומקלקל כל הענינים הממוצרים אליו כמו השקר והכזב, לכן ישמע שם שוא גם על הכזב והשקר. ולהיות שהדבר המקולקל ומחוסר צו שלימותו, אין צו המועלות המקוה ממנו, לכן ישמע שם שוא גם על החכם ושלילת התועלת. כלל הדבר כל המקולקל ומחוסר שלמותו נקרא שוא, אמר (ישעיה ל"ד) להנפה צמ"הו שוא, לם קצ"י אינם דקים וקטנים היא ומחוסרת שלמות הראוי להם (מאנגעלהאפטע שווינגע). שלמות המנחה היא כשהמקריב מכיין צה כוונה רצוי, וכשהיא חסרה משלמות זה הנה היא מקולקלת, ואמר עלי' (ישעיה ח') לא תוסיפו הציא ומחת שוא, וכן כל מעשה מקולקל המחסר שלמות האדם המעלה נקרא שוא. (מאנגעלהאפטע, טאדעלהאפט), מזה אמר (תהלים ל"ה) השיצה נפשי משואהים, כי ידבר ומאכ צ על לישא צישא שהשואהים תעמייעים עליו, כמאמר חמכפי לנגי מעוב חרוק עלי שמוון, לכן התפלל המפורר חסדי השיצה נפשי משואהים. כלומר שסייעניו השי" להשיג המדרגה הנצבנה והיא: למנוח משיצת נפש ונחת רוח בכל דצרי גות משואהים עליו שונאיו (לאסם מיינע זעגעלע זיך לאצטען פֿאך איירעם טאדעל), משואהים, כלומר מדצרי גות שלהם. שלא ירגיש נפשו מואמה ולצבו לא יכאז כלל מנה שמונים אחרו ופוחתים כדוד, צמ"הו רע, אצל ישמע יהנה צה. (והיא המדרגה הנפלאה שהשיגה אחד מן החסידים המעולים, שזכר הרמב"ם צמ"הו למשנה מאל מאל הוא שפל רוח, פ"ד לזכות) וכן כאן שמע שוא פירושו שמע גות (געריכט דעם טאדעלנלם) דבור המשמיע קלקול צן אדם, יודיע צו פחיתות צמ"הו חסרו להיותו מקולקל צמ"הו, והוא לשון הרע. ורש"י פירש שמע שוא כחרגונו שמע דשקר אזכרה למקבל לה"ר, לא ידעתי